

KRIITTINEN KATSAUS

1/1998

Kriittinen korkeakoulu ry:n kevätkokouskutsu

- Kalevi Suomela:** Onko puolulaitoksemme
legitimiteettiongelma parannettavissa?
- Eino Lyytinen:** Poliitiikan kieli: "Tapaus Britannia"
- Veijo Varpio:** Hallikulttuuri - viihdettä vai taidetta
- Jukka O. Miettinen:** Hei, me viihdytään!
- Mikko Telaaranta:** Juutalais-kristillisestä perinteestä
Islamiin
-

KRIITTINEN KATSAUS

N:O 1/1998 35. vuosikerta (Katsaus perustettu 1957)

Julkaisija	Kriittinen korkeakoulu ry jäsenlehti
Toimitus	Mikko Telaaranta pääsihteeri Sini Piippo Tarja Riikonen
Ilmestyminen	Neljä numeroa vuodessa
Seuraava numero	Materiaali viimeistään 10.5.1998
Tilaukset, tiedustelut ja osoitteenmuutokset	Kriittinen korkeakoulu Kaisaniemenkatu 1 00100 Helsinki Avoimna: 9 - 16 puh 09-684 0010 fax 09-684 00111

ISSN 1237 - 4970

Toimitus vastaanottaa mielellään kirjoituksia lukijoiltaan. Työtämme helpottaa, jos ne toimitetaan meille levykkeelle kirjoitettuna.

Artikkelien osittainen lainaaminen on sallittua, mikäli lähde mainitaan.

KRIITTINEN KORKEAKOULU
Kaisaniemenkatu 1, 00100 Helsinki
p 09 684 0010, fax 684 00111

KOKOUSHUTSU

KRIITTINEN KORKEAKOULU RY:N KEVÄTKOKOUS

Aika: 29.4.1998 klo 14.00

Paikka: Kriittinen korkeakoulu, Kaisaniemenkatu 1, 00100 Helsinki

1. Kokouksen avaus
2. Valitaan kokoukselle puheenjohtaja, sihteeri ja kaksi pöytäkirjan tarkastajaa
3. Todetaan kokouksen laillisuus ja päätösvaltaisuus
4. Esitetään yhdistyksen hallituksen laatima toimintakertomus edelliseltä kalenterivuodelta.
5. Esitetään yhdistyksen tilit edelliseltä kalenterivuodelta ja niihin liittyvä tilintarkastajien lausunto sekä päätetään tilien hyväksymisestä ja vastuuvapauden myöntämisestä
6. Muut mahdollisesti eille tulevat asiat
7. Kokouksen päättäminen

Helsingissä 10.maaliskuuta 1998

Johtokunta

Ps. Toimintakertomuksen voi pyytää toimistostamme yllä olevasta numerosta.

Kalevi Suomela, johtaja

ONKO PUOLUELAITOKSEMME LEGITIMITEETTI- ONGELMA PARANNETTAVISSA?

Kriittisen Korkeakoulun "Poliittinen kulttuuri" -sarjaan kuuluneessa paneelikeskustelussa 13.10.1997 pidetty alustus.

Eräs politiikan tarkkailijoiden - sekä tutkijoiden että journalistien - viime vuosien suuria huolenaiheita on ollut puolueisiin kohdistuvan arvostuksen väheneminen, jopa suorastaan kielteisten asenteiden muodostuminen puolueita kohtaan.

Onko tämä ilmiö, joka sinänsä on todellinen, oire laajemmasta politiikanvastaisuudesta, mitä nimeä myös näkyy käytetyn? Vai onko käsite politiikanvastaisuus voimakkuudessaan ja oikeassa merkityksessään liian vahva, liioitteleva?

Itse pidän kokoavaa ilmaisua politiikanvastaisuus epäonnistuneena. Se on käsitteenä liian diffuusi. Ongelma ei paikannu. Toiseksi se on liioitteleva. Ongelmahan tuntuu kiertyvän ennen kaikkea nuorten puuttuvaan uskoon oman poliittisen osallistumisen merkitystä ja vaikutusta kohtaan. Poliitikkaa ja sen instituutioita sinänsä nuoret eivät omasta voimattomuuden tunteestaan huolimatta ehkä kuitenkaan aseteta kyseenalaiseksi. On kuitenkin muistettava, että nuorten lisäksi myös vanhemmissa ikäryhmissä epäluottamus puolueita ja poliitikkoja

kohtaan on tehtyjen tutkimusten mukaan lisääntynyt rajusti. Se, että ilmiö on voimakkein nuorten keskuudessa, ennakoi vaikeuksien lisääntymistä tulevaisuudessa.

Politiikanvastaisuuden sijaan puhuisin mieluummin politiikan legitimiteettiongelmista tai ehkä vielä täsmällisemmin puoluelaitoksen legitimiteettiongelmista, sillä juuri puoluelaitoksen ympärille poliittisen elämän legitimiteetin ongelmat tuntuvat kiertyvän kaikkein tiiviimmin. Legitimiteetin käsite liitetään yleensä instituutioihin. Sillä tarkoitetaan niiden perimmäistä hyväksyttävyyttä, uskottavuutta ja olemassa olon oikeutusta ihmisten miellissä. Lähden siis siitä yleisestä arviosta, että meillä on politiikassa ja erityisesti puoluelaitoksessa legitimiteettiongelmia, jotka eivät vielä ole edenneet legitimiteettikriisin asteelle. Ongelmille on kuitenkin yleensä syytä tehdä jotakin ennenkuin ne pahenevat kriisiksi.

* * * * *

Yhteiskuntatieteissä, etenkin sosiologian piirissä, on viime vuosikymmeninä esitetty useita erilaisia näkemyksiä ja teorioita siitä, mikä ns. modernisaatiossa on ollut keskeistä. Suosittuja keskeisiä asioita ovat olleet esim. teollistuminen ja kapitalismi. Erityisesti kuitenkin silloin, kun puhutaan poliittisesta modernisaatiosta, keskeiseksi tulee mielestäni nostaa demokratia. Vaikka minua syytettäisiin perusteettomaan teleologiseen maailmankuvaan nojaamisesta, en voi olla mielessäni näkemättä, että poliittisen modernisaation selvä suunta on ollut kehitys autoritaarisista hallintojärjestelmistä kohti demokratiaa.

Modernisaatioon oleellisesti kuuluvien työnjaon, liikkuvuuden ja kommunikaation lisääntyminen sekä ihmisten tiedollisten valmiuksien ja koulutustason huikea nousu eivät mielestäni ole voineet johtaa mihinkään muuhun hallintomalliin kuin demokratiaan. Uskonnollisen legitimaation omaavan säätyjärjestelmän hylkääminen tapahtui ideologisesti jo Ranskan valankumouksessa vuonna 1789. Valankumous korvasi ihanteena ancien régime järjestyksen kansansuvereenisuuden periaatteella, mikä oli johdonmukainen seuraus sitä edeltäneestä noin kolmen sadan vuoden mittaisesta modernisaatiokehityksestä Euroopassa.

Operationaalisen muotonsa kansansuvereenisuuden ajatusta aidosti toteuttava pluralistinen demokratia on

sen jälkeen saanut kansan valitsemien parlamenttien perustamisessa ja niiden vähittäisessä hyväksytyksi tulemisessa poliittisen vallan ylimmiksi haltijoiksi kansallisvaltioissa. Tämä on mielestäni ollut tietyllä tavalla lainmukainen kehitys, vaikkakin se on tapahtunut hitaasti. Euroopassa demokratian suuria läpimurtovuosia ovat käytännössä olleet vasta vuodet 1945 ja 1989.

Tätä kehitysprosessia ei ole mielestäni ymmärretty kovinkaan hyvin. Eniten ymmärtämistä on haitannut pitkien kylmän sodan vuosien aikainen kuvitelma, että käynnissä olisi ollut järjestelmien ja ideologioiden välinen jossakin merkityksessä tasa-arvoinen kamppailu. Siitä ei ollut kysymys, sillä se mitä Neuvostoliitto tarjoili sosialismina, oli itse asiassa vain modernisaatiokehityksessä myöhään liikkeelle lähteneen maan totalitaarista pakkomodernisointia ja turvautumista valedemokraattiseen hallintomalliin, jonka aikaa myöten oli pakko tuhota itsensä. Niinkuin se sitten tekikin.

On mielestäni virrehahmotus nähdä, että kylmässä sodassa länsi voitti idän, ja vielä virheellisempää nähdä että liberalismi voitti sosialismin. Neuvostoliiton ja koko blokin kehitys ja lopulta tuho selittyvät ennen muuta endogeenisillä - järjestelmän sisäisillä - tekijöillä. Kansansuvereenisuuden periaatteen ideologisen läpimurron merkityksessä maaliskuun ja lokakuun valankumouksia vuoden 1917 Venäjällä voidaan kyllä verrata vuoden

1789 ja sitä seuranneiden vuosien Ranskan vallankumoukseen. Mutta vasta vuodet 1989 ja 1991 ovat merkinneet sitä, että myös venäläiset ovat ruvenneet antamaan kansansuvereenisuuden periaatteelle operatiivista demokraattista sisältöä. Myöhään tullutta vallankumousta seurasi Venäjällä ensin pitkäksi venynyt jakobinismin kausi.

Miksi tässä yhteydessä on tärkeätä tuoda esiin tämä historia? Mielestäni siksi, että oleellisessa länsimaisessa merkityksessä demokratia on ymmärrettävä ennen kaikkea erilaisten ideologioiden - so. erilaisia arvoja korostavien poliittisten ohjelmien - kappailuksi kansan suosiosta. Triumfalistiset, voitonriemuiset karjahtelut, joiden mukaan liberalismi on jäänyt yksin voittajana aatteiden tantereelle, ovat viime vuosina sotkeneet länsimaisen yleisön ajatuksissa tämän yksinkertaisen demokratian perustotuuden. Samoin suuren suosion saaneet mielikuvat, joiden mukaan nyt olisi saavutettu "historian loppu".

Kammottavaa demokratian kanalta liberalismin ideologian näyttäytymisessä kaikkivoipana voittajana ei ole vain se, että se nyt nähdään ainoana ideologiana, vaan myös se, että tämän ideologian mukaan markkinat ratkaisevat kaikki ongelmat. Poliittiset instituutiot joutuvat tässä hahmotuksessa alistumaan statistin rooliin. Modernisaation syvimmän lupauksen mukaan kuitenkin ihmiset poliittisina toimijoina

ottavat oman elämänsä ohjat haltuunsa, muodostavat itsehallinnollisia yhteisöjä. Triumfalistinen liberalismi ruhjoo juuri tätä lupausta jättäessään liian monet voimattomuuden tunteen valtaan.

* * * * *

Vaikka Suomi itsenäisenä valtiona on nuori, on Suomen puoluelaitoksella moniin muihin Euroopan demokratioihin verrattuna pitkät ja katkeamattomat perinteet. Tämän päivän haasteita ajatellen pitkiin perinteisiin sisältyy sekä voimaa että heikkoutta.

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että puolueet syntyvät aina jonkin murrosvaiheen yhteydessä, jolloin jokin suuri kysymys muodostuu puoluetta muodostavaksi tekijäksi. Sen jälkeen puolue institutionalisoituu ja jatkaa elämänsä syntyprosessistaan riippumatta. Tietyissä mielessä tämän päivän puoluelaitos siis aina heijastaa eilispäivän ongelmia.

Suomessa puoluemuodostus alkoi jo ennen yksikamarisen eduskunnan perustamista vuosisadan vaihteen molemmin puolin. Suomalaisesta puolueesta syntyi Kansallinen kokoomus. Suomalaisten onneksi siitä ei tullut kovaa autoritaarista oikeistopuoluetta, mikä johtui osittain maamme ruotsalaisajan perua olevista maanomistusoiloista, maamme tietynlaisesta talonpoikaisesta tasa-arvon kulttuurista ja siitä että suomalaiskansallinen projekti oli paljolti "ulkopoliittinen", koska

oleellisinta oli suhde Pietariin, ja sen hoito edellytti laajaa kansanomaista kannatusta ja tukea.

Säätyvaltiopäivien aikainen vaikutusvaltainen liberalismi jäi eduskuntaudistuksessa jalkoihin. Sen kantajana on myöhemmin ollut lähinnä Ruotsalainen kansanpuolue RKP, mutta luonnollisista syistä varsin vaatimattomalla painolla. Sitäpaitsi RKP:n liberalismi on jäänyt - varsinkin laajemmassa kansallisessa tietoisuudessa - paljolti kielipolitiikan taakse piiloon.

Talonpoikaissäädystä ei johda aivan suoraa linjaa Maalaisliittoon, nykyiseen Suomen keskusta, koska osansa vanhasta talonpoikaissäädystä sai myös Kokoomus. Aatteellisesti Keskustan edeltäjä oli osa kansallista projektia. Kokoomuksesta Keskustaa ei niinkään erottanut politiikan sisältö kuin kannattajien luokka-asema ja elämäntyyli. Maalaisliitosta tuli maalaisten puolue, Kokoomuksesta kaupunkiporvariston puolue.

Agraariseen Suomeen syntynyt sosialistinen liike oli pitkään ennen muuta maaseudun tilattoman työväen liike, ei, kuten sen joidenkin teorioiden mukaan olisi pitänyt olla, ensisijaisesti kaupunkien teollisuusproletariaatin liike.

Kokoomuksen, Keskustan, RKP:n, SDP:n ja Vasemmistoliiton muodossa nämä kaikki liikkeet ovat edelleen olemassa ja ne ovat myös menestyneet omissa tavoitteissaan tai "projekteissaan" erinomaisesti. Jos

kannattajakunnan suhteellisen aseman paranemisella mitataan, parhaiten ovat ehkä menestyneet vasemmistopuolueet SDP ja Vasemmistoliitto.

Eniten "tyhjän päällä" on vanhoista puolueista Keskusta, koska agraari-Suomi on suurelta osin kadonnut ja sen myötä maalainen elämäntyyli. Se, että Keskustan kannatus on säilynyt voimakkaana kertonee ennen muuta teollistumisen ja kaupungistumisen äskettäisyydestä ja kodin perinteen voimasta - ehkä myös kesämökkikulttuurin vaikutuksesta poliittisten perinteiden säilyttäjänä.

Yhteiskunnan rakennekehityksen myötä vasemmistopuolueiden olisi myös kannattajakunnan määrällä mitattuna pitänyt hyötyä enemmän kuin ne ovat hyötäneet. Siihen, että näin ei ole käynyt, löytyy mielestäni kaksi historiallista selitystä. Ensinnäkin vasemmiston stigmatisoi kansalaissota, sitten sen stigmatisoi neuvostokommunismi. Traagista on, että molemmat stigmat ovat tietyllä tavalla olleet tarpeettomia. Kansalaissotaan enemmänkin ajaututtiin kuin pyrittiin ja samastuminen neuvostokommunismiin oli niidenkin keskuudessa, jotka kutsuivat itseään kommunisteiksi, aina paljon vähäisempää kuin liikkeen ulkopuolella ymmärrettiin. Vasemmiston oma teoreettinen kyvyttömyys on osaltaan vuosikymmenien ajan antanut ulkopuolisille aseet neuvostostigman ylläpitämiseen, vaikka käytännössä koko vasemmiston

funktio demokratian kannalta on ollut pelkästään myönteinen.

Suomen puoluerakenteen varsinaisena uudistumisena ei voitane pitää sen paremmin vennamolaisia puolueita kuin kristillisiääkään. Ne ovat sittenkin marginaalisiksi jääneitä ilmiöitä. Todellista uudistumista sensijaan on merkinnyt Vihreiden tulo poliittiselle näyttämölle. Heidän mukanaan on avattu myös uusi ja ehdottomasti moderni maailmaan sitoutuva ideologinen ulottuvuus poliittisten ajatusten kartalla.

Juuri vanhuutensa ja pitkien perinteidensä takia Suomen puoluelaitos on erittäin heimoutunut. Heimoutumisella tarkoitan sitä, että kannattajien poliittista liikkuvuutta on vain vähän ja asioita tärkeämpiä poliittisen kannan määrittäjiä ovat perhetraditiot. Puolueiden jäsenistöjen heimoutuminen on ollut kannattajakuntaan verrattuna vielä paljon voimakkaampaa ilmeten osittain sairaalloisena oman puolustamisena ja ulkopuolisen torjuntana ja mitätöintinä.

Tässä suhteessa kehitys on kuitenkin jo 80-luvulta lähtien kääntynyt parempaan suuntaan.

* * * * *

Demokraattisia poliittisia järjestelmiä tunnetaan kahta päätyyppiä: toinen perustuu yhden henkilön vaalipiireihin ja tuottaa ajan mittaan kaksipuoluejärjestelmän, toinen perustuu suhteelliseen edustukseen ja tuottaa monipuoluejärjestelmän.

Koska itse pidän tunnustettua, hyvin toimivaa ja jämäkkää oppositiota vieläkin oleellisempänä demokratian tunnusmerkkinä kuin enemmistölle perustuvaa hallitusvaltaa, pidän kaksipuoluejärjestelmää demokratian kannalta monessa suhteessa ongelmattomampana kuin monipuoluejärjestelmää. Kaksipuoluejärjestelmässä jokaisella ihmisellä on "oma" eli oman vaalipiirin kansanedustaja, opposition rooli on arvostetumpi kuin monipuoluejärjestelmässä ja marginaaliin sysäytyjä voimattomia puolueita ei yleensä tietyn kehitysvaiheen jälkeen ole. Myös puoluepoliittisen heimoutumisen riski on vähäisempi. Seuraavassa rajoitun kuitenkin tutun monipuoluejärjestelmämme analyysiin.

Tärkeitä kysymyksiä politiikan legitimiteetin kannalta ovat, miksi puolueita kohtaan tunnetaan epäluuloa, ja miksi niihin ei liitytä kuten ennen?

Yritän ensin vastata jälkimmäiseen kysymykseen. Uskon, että tärkein syy, miksi puolueisiin ei enää liitytä kuten 50- ja 60-lukujen Suomessa, on politiikan ns. medialisoituminen. Televisio tuo poliittisen draaman olohuoneisiimme joka päivä. Miksi menisin puolueosaston poliittiseen kuukausikokoukseen, joka on useimmiten todella tylsä, hidas ja epäolennaisuuksissa liikkuva verrattuna siihen tiivistettyyn draamapakettiin, jonka television uutiset ja ajankohtaisohjelmat tarjoavat päivittäin, ja jota lehdistön hyvin toi-

mitetut taustoivat artikkelit ja kolumnit vielä mehekkaasti täydentävät?

Ei kuitenkaan ole suinkaan niin, että ennen vanhaan puolueosastojen kokouksissa ravanneet ihmiset olisivat olleet enemmän poliittisen toiminnan subjekteja ja nykyiset median ääreen juuttuneet ihmiset enemmän vain passiivisia katsojia. Draaman tarvetta vain tyydytettiin aikaisemmin eri katsojissa. Nykyläminen on pikemmin vähemmän autoritaarinen kuin isänsä ja isoisänsä, mutta myös vähemmän poliittisesti osallistuva. Osasyyn täytyy olla siinä, että puolueet eivät tarjoa ihmisille toimivia mahdollisuuksia kiinnittymiseen, niiden rakenteet ovat yksinkertaisesti liian vanhanaikaisia ja joustamattomia. On kuitenkin turha toivoa, että suurten joukkopuolueiden aika entisessä muodossa voisi koskaan palata takaisin.

Miksi puolueisiin ei luoteta, miksi niitä kohtaan tunnetaan epäluotamusta? Tämä on tärkeämpi kysymys. Luulen, että jos vastaus pitää antaa kahdella sanalla, ne sanat ovat: vastuusuhteiden epäselvyys.

Suomeen säädettiin vuonna 1969 puoluelaki. Sitä ennen valtioliisiin ja kunnallisiin vaaleihin ehdokkaita nimesivät valitsijayhdistykset, jotka saivat liittoutua vaaliliitoiksi. Käytännössä valitsijayhdistykset muodostettiin silloisten joukkopuolueiden puolueosastoissa. Tätä taustaa vasten puoluelain säätäminen näytti ehkä pelkästään rationalisoinnilta ja olemassa

olevan käytännön kirjaamiselta; ehdokaslistojen laatiminen siis jätettiin uudella puoluelalla rekisteröityjen puolueiden tehtäväksi.

Vuonna 1969 oli myös tavallaan radikaali ja uusi ajatus, että puolueille on annettava julkisista varoista puoluetukea, jolloin epätasapuolinen yksityinen rahoitus ei vääristä puolueiden mahdollisuuksia toimia ja saada ääntään kuuluviin. Puoluetuellakin perusteltiin uutta puoluelakia.

Ajatellen puoluelaitoksen myöhempää kehitystä puoluelain säätäminen taisi kuitenkin olla paha virhe. Puolueista on tullut suljetuilta tuntuvia ja omituisilta näyttäviä yhteenliittymiä, joihin liittymisen kynnys on normaalkansalaiselle liian korkea. Nykysysteemissä kansalaisilla voi - melko oikeutetusti - olla tunne, että hänellä ei ole edes teoreettista mahdollisuutta vaikuttaa ehdokasasetteluun.

Paluu puoluelalla kumottuun aikaisempaan systeemiin tarjoaisi kansalaiselle paljon nykyistä paremmin tilapäisen projektiluontoisen osallistumisen mahdollisuuden puolueisiin jonkin ehdokkaan tukijana tämän valitsijayhdistyksessä. Kun pysyvästi suurten joukkopuolueiden aika on todennäköisesti lopullisesti ohi, puolueet kasvaisivat aika-ajoin joustavasti suuriksi vaalipuolueiksi, mikäli laki edellyttäisi ehdokkaiden valitsijayhdistysten perustamista. Puolueet myös avautuisivat ja muuttuisivat joustavammiksi. Kannat-

tajakunnan ja jäsenistön välinen aita madaltuisi.

Suomen perustuslakien mukaan eduskunta käyttää suvereenisti ylimpänä päättävänä elimenä kansan sille delegoimaa valtaa. Jos eduskuntaryhmät eivät kuitenkaan vallitsevan poliittisen kulttuurin ja perinteen takia voi aidosti ja itsenäisesti käyttää niille säädettyä valtaa, vaan puoluehallitusten ja puolue toimintojen koetaan sanelevan eduskuntaryhmien kannan, silloin vastuusuhteissa on kohtalokas epäselvyys, joka vieläpä suuntautuu perustuslakia vastaan ja mitätöi sen arvovaltaa.

Edelleen Suomen perustuslain mukaan kansanedustaja on toimissaan vastuussa vain omalletunnonleen. On tietysti muodollisesti oikein, jos jokin eduskuntaryhmä säätää itselleen niin tiukat pelisäännöt, että pienikin poikkeaminen ryhmän yhteisestä kannasta tulkitaan petturuudeksi ja siitä seuraa ryhmästä erottaminen. Kansalainen kysyy kuitenkin, olisiko eduskunnan sinänsä välttämätön puolue toiminta ja yksityisen kansanedustajan suvereenisuus yhdistettävissä siten, että kansanedustaja ei näyttäytyisi vain turhana napinpainajana, vaan perusteltujen ja itsenäisten kannanottojen - ovat ne siten ryhmäpäätöksiin yhtymistä tai niistä poikkeamista - muotoilijana, jolla on tärkeä ja vastuullinen julkinen tehtävä.

Eduskunnan työtavat ovat viime vuosina kehittyneet pitkin askelin oikeaan suuntaan. Sitä on edistänyt myös edustajien ja ryhmien sihteeriresurs-

sien lisääminen. Pelkään kuitenkin pahoin, että vuoden 1969 puoluelaki teki puolueorganisaatioista suhteessa eduskuntaryhmiin aivan liian voimakkaita. Kun puolueorganisaatioiden legitimitettiin niiden jäykkyyden, vanhanaikaisuuden ja suljetun luonteen vuoksi samalla on heikko, on käsissä ongelma.

Puoluelaitoksen modernisoinnissa ja legitimitettiin palauttamisessa ei ole kysymys vain ideologisesta uudistumisesta, erittäin paljon kysymys on myös vastuusuhteiden täsmentämisestä. Selkeät vastuusuhteet edellyttävät tasa-arvoisten kansalaisten kansalaisyhteiskuntaan perustuvassa demokratiassa, että kansalaisyhteiskunta tietää olevansa vastuussa vaalipuolueiden muodostamisesta. Kansalaisilla on myös oltava varmuus siitä, että vaalipuolueiden valitsemat edustajat eivät tosiasiaassa ja käytännössä ole jonkin suljetun puoluejärjestön - tai minkään muunkaan riippuvuussuhteen - ohjauksessa. Perustuslakiemme säädös siitä, että kansanedustajan tulee olla vastuussa vain omalletunnonleen, on viisas. Kansalaisilla tulee voida olla luottamus siihen, että säädös myös käytännössä toteutuu.

"Mikä rooli enää jää puoluejärjestöille, jos kaikki valta siirtyisi eduskuntaryhmille?" saattaa joku parahtaa.

Vastaus on kuitenkin aivan selvä. Niille jäisi ennen kaikkea se tehtävä, mikä on toimivien demokratioiden kannalta fundamentaalinen: ideologisen keskustelun virittäminen ja politi-

kan pitkän aikavälin skenaarioiden tuottaminen. Puoluejärjestöjen liian kiinteä yhteys eduskunta- ja hallitusryhmiin ja sitä kautta päivänpolitiikkaan hämärtää niiden roolin pidemmän aikavälin aatekeskustelun virittäjinä ja on oleellinen syy siihen, että kansalaisten silmissä kaikki puolueet näyttävät tuskastuttavan samanlaisilta.

Tietysti puoluejärjestöillä olisi myös suhteessa eduskuntaan ja hallitukseen monitoroiva funktio, valvontatehtävä, mutta suhteessa omaankaan puolueen edustajiin tämä rooli ei saisi toteutua määräysvaltasuhteena vaan ainoastaan vapaan ja avoimen julkisen keskustelun kautta. Vaalipuolueita organisoiva tehtävä puoluejärjestöillä tietysti myös säilyisi.

Puoluelaitoksen legitimiteettiongelmaa voidaan siis mielestäni oleellisesti parantaa. Se edellyttää kansalaisyhteiskunnan laajempaa sitouttamista poliittiseen prosessiin ja poliittisten vastuusuhteiden selkeyttämistä. Saman asian voinee ilmaista myös niin, että se edellyttää puoluelaitoksen autoritaaristen ja aikansa palvelleiden rakenteiden korvaamisesta avoimemmilla, joustavammilla ja enemmän kansalaisiin luottavilla rakenteilla. Puoluelaitoksen on modernisoiduttava modernisoituvan yhteiskunnan tahdissa.

P.S. Alustuksiamme seuranneessa paneelikeskustelussa Heidi Hautala otti esille demokratiaa edistävinä keinoina kansalaisjärjestöjen vaikutusmahdolli-

suuksien parantamisen, kansalaisaloitteet sekä kansanäänestysten lisäämisen.

Kahdesta ensin mainitusta keinnosta, kansalaisjärjestöjen toimintamahdollisuuksien ja kuulluksi tulemisen mahdollisuuksien parantamisesta samoin kuin kansalaisaloitteista, olen Heidi Hautalan kanssa samaa mieltä. Ne ovat keinoja, jotka todellakin edistävät vastuullista demokratiaa, ja ne ovat helposti yhdistettävissä oman alustukseni tavoitteisiin lisätä puoluelaitoksen avoimuutta ja sitouttaa sitä tiiviimmin kansalaisyhteiskuntaan. Kansanäänestyksestä sen sijaan en ole lainkaan varma. Paneelikeskustelumme seuranneina kuukausina kansanäänestystä on kuitenkin julkisuudessa tarjottu useissa puheenvuoroissa keinona lisätä demokratiaa. Onko siis kansanäänestys sellainen keino, ja jos on, millä ehdoilla?

Varsinkin neuvoa antavan kansanäänestyksen logiikka on edustuksellisen demokratian kannalta erittäin ongelmallinen. Mitä useammin neuvoa antavaa kansanäänestystä vaaditaan, sitä useammin itse asiassa ilmaistaan edustuksellisen elimen, oli se sitten eduskunta tai kunnanvaltuusto, legitimitetin puute. Mitä useammin edustuksellinen elin kansanäänestyksen vaatimukseen suostuu, sitä vähemmän se uskoo itse itseensä käsiteltävänä olevien asioiden legitiiminä ratkaisijana. Viisainta luultavasti olisikin poistaa laista kokonaan neuvoa antavan kan-

sanäänestyksen mahdollisuus ja siten tietoisesti korostaa valittujen elinten vastuullisuutta poliittisista päätöksistä.

Kokonaan eri asia olisi, jos kansanäänestys joissakin asioissa olisi ainoa päätöksentekomenettely. Silloin tulisi lähinnä kysymykseen perustuslakien muuttaminen, joka nykyisellään tapahtuu määräenemmistövaatimuksin pitkitetyssä käsittelyssä. Muutos olisi tosi raju uudistus suomalaisessa valtiotähtöperinteessä, eikä siihen mentäne.

Neuvoa antavan kansanäänestyksen mahdollisuuden poistaminen olisi uudistuksena paljon vähäisempi. Onhan siihen Suomen historiassa turvauduttu vain kaksi kertaa. Uudistuksen myönteiset vaikutukset voisivat kuitenkin olla paljon suurempia kuin jos kansanäänestys säädettäisiin perustuslakien muutoksen yhteydessä pakolliseksi menettelyksi. Nykyisessä ilmapöytäkirjässä, jossa kansanäänestyksiä lähes automaattisesti pidetään demokratiaa lisäävänä keinona, uudistus lienee kuitenkin mahdoton toteutettavaksi.

Eino Lyytinen, dosentti

POLITIIKAN KIELI: "TAPPAUS BRITANNIA"

Voidaksemme puhua politiikan kielestä, meillä tulisi olla jonkinlainen yhteinen sopimus siitä, mitä käsitteellä politiikka tarkoitamme.

Alan kirjallisuudessa sitä käytetään laajasti puhuttaessa organisoitujen ihmisryhmien hallitsemisesta. Organisoituminen edellyttää tällöin mm. sääntöjä siitä, millä tavoin ihmisyhteisössä päätökset tehdään, millä tavalla päätöksentekijät valitaan tehtäviinsä ja millaiset suhteet eri päättäjärühmien välillä vallitsevat eli millainen on vallanjako. Ihmisryhmien hallitseminen edellyttää lisäksi päätöksiä siitä, mihin ja millä tavalla yhteisön yhteisiä voimavaroja käytetään. Mukaan liittyy myös aina yhteisön jäsenten pyrkimyksiä vaikuttaa päätöksentekijöihin ja eriasteista kilpailua päätöksentekopaikkojen haltuun saamiseksi. Poliitiikan käsite on yleiskielessä laajentunut niin, että sitä käytetään mitä moninaisimmissa yhteyksissä, kuten vaikkapa puhuttaessa urheilusta ja kirkosta, kansalaisjärjestöistä ja armeijasta.

Kansainvälinen keskustelu ja liikehdintä 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa laajensi edelleen ns. suoran tai osallistuvan demokratian nimikkeiden alla politiikan aluetta: alettiin puhua esimerkiksi koulu-, taide-, tiede- tai ympäristöpolitiikasta. Useimpien yhteiskuntaelämän alueiden yhteydessä politiikasta puhuttaessa alettiin korostaa

näillä alueilla tehtävien päätösten yhteyttä poliittisiin puolueisiin ja niiden edustamiin erilaisiin yhteiskunnallisiin katsomuksiin. Kysymys on ollut siis ns. puoluepolitisoitumisesta eli puolueiden perinteisten intressialueiden laajenemisesta yli ja ohi perinteisen vallankäyttöpiirin. Kun politiikka-termi on aiemmin yleensä rajattu kansainvälisen politiikan ohella vain kunnallis-, talous-, kulttuuri- ja sosiaalipolitiikkaan, on se liitetty 1960-luvulta lähtien Suomessa yleensä erittelemättömästi yhteiskunta- ja yhdyskuntapolitiikkaan. Mutta suppeassa merkityksessään politiikka tarkoittaa siis ainoastaan julkisten organisaatioiden johtamista ja niiden kautta tapahtuvaa kansalaisten hallitsemista ulottuvuudella valtio - kunta - puolueet - muut poliittisesti määräytyvät instituutiot. Etymologisesti politiikka tulee kreikankielen sanasta "polis", joka tarkoittaa pientä kaupunkivaltiota. Sen asioiden hoitoa ja hallintoa rationaalisesti tarkastelevasta opista kreikkalaiset alkoivat käyttää ilmaisua politiké. Aristoteles määritteli politiikan "yhteiskunnan pyrkimyksenä hyvään elämään", ja tätä määritelmää voidaan pitää hyvinvointivaltioajatuksen moraalisenä perusprinsippiinä, jo-

ka sai uudelleen ilmauksensa 1700-1800-lukujen brittiläisessä utilitarismissa.

Miksi "Tapaus Britannia"?

Miksi Britannia kannattaa ottaa esille erityisenä esimerkkinä politiikan kielestä puhuttaessa?

Edellisen sukupolven valtio-oppineiden piirissä brittiläinen kaksipuoluejärjestelmä oli yleisen ihailun kohteena monella päin Eurooppaa. Hyvänä pidettiin siihen sisältyvää selkeää jakoa hallituksen ja opposition välillä. Siinä valta ja vastuu kulkivat näiden valtio-oppineiden mielestä selkeästi yhdessä. Kansalla, jonka mandaatilla valtaapitävät hallitsevat, on selkeä käsitys vaihtoehtoista, ja äänestäjä tietää, ketä syyttää, jos hallituksen toimet eivät tyydytä, ja kehen asettaa toivonsa muutosta halutessaan. Hallituksessa oleva puolue ei voi kätkeytyä toisten hallituspuolueiden selän taakse, koska 2-puoluejärjestelmässä toinen suurpuolueista on yleensä yksinään hallitusvastuussa. Opposition on siinä ilmoitettava selkeästi vaihtoehtoinen poliittinen linjansa.

Jos Britannian 2-puoluejärjestelmä sai osakseen ihailua muualla Euroopassa 1960-luvulla, on sitä ihailtu erityisesti brittitaholla jo paljon aiemmin. Perustan tälle ihailulle loi siellä 1800-luvun nationalismin kaudella historiantkirjoitusta hallinnut ns. whig-historia, jonka tulkinnoissa nostettiin keskeiseksi tee-

maksi liberaalisen yhteiskuntajärjestyksen kehitys erityisesti vuosien 1688-89 ns. mainion vallankumouksen jälkeen ja yleensäkin anglosaksisten kansojen poliittinen kehittyneisyys muihin kansoihin nähden. Siinä liioiteltiin menneiden aikojen parlamenttien ja muiden todellisten tai kuviteltujen edustuksellisten laitosten tärkeyttä ja tulkittiin varhaisempien kausien poliittisia kiistoja 1800-luvun Britannian tilanteesta käsin, jossa liberaaleja edeltäneen whig-puolueen nähtiin käyvän jaloa kamppailua edistyksen puolesta vanhoillisia toryja vastaan (ks. tämän kirjoittajan artikkelia "Englannin 1800-luvun historiantkirjoitus" teoksessa *Historian kirjoituksen historia*, toim. Päivi Setälä etc., Helsinki 1983).

Brittiläiseen perinteeseen olennaisena osana kuuluvat lukuisat kirjailijat, joiden teksteissä on kautta vuosisatoin esitetty terävää arvostelua oman maan hallitsevista. Kärkevää kritiikkiä britit esittivät heitä hallitsevista myös sellaisina aikoina, jolloin monissa muissa Euroopan valtioissa oli absoluuttinen monarkia. Tämä hallitsevien julkisen arvostelun ja pilkankin sietäminen ja salliminen ei tietenkään ole ollut ainutlaatuista Britannialle. Mutta se on perinne, jota brittiläisten terävimmät kynät ovat kautta aikojen harrastaneet, ja se on tuonut brittien poliittiseen kieleen oman erikoislaatuisen terävyyden.

Poliittisen kielen käsittely briteistä puhuttaessa vaatii lisäselitykseen ly-

hyen katsauksen brittiyhteiskunnan luokkakajoon. Saksan liittokansleri Helmut Schmidt totesi isännilleen suorasukaisesti Britannian vierailullaan: "Niin kauan kuin ylläpidätte kirottua luokkakajoa yhteiskunnassanne, ette koskaan selviydy sotkuistanne". Luokkajaolla, jonka havaitsevat helpommin ulkopuoliset tarkkailijat, mutta jonka olemassaolon myös britit itse myöntävät, on juurensa syvällä historiassa.

Luokkajaon säilymiseen ja pönkittämiseen syylliseksi monet yhteiskuntakriitikot esittävät brittiläisen koululaitoksen, joka myös on historian tuote. Britti paljastaa yhteiskuntaluokkansa heti suunsa avatessaan, sillä puheenparresta ja korostuksesta eli aksentista käy selville hänen yhteiskunnallinen ja koulutaustansa, paljon harvemmin paikallinen murrealue, niin kuin monissa muissa kulttuureissa. (Ks. esim. allekirjoittaneen artikkeli "Brittikoulut ja luokkakajo", teoksessa Hannu Leinonen - Eino Lyytinen: Iso-Britannia imperiumista Euroopan reunalle, Helsinki 1993, s. 206-216).

Brittien kansanluonteelle leimaa-antavana on perinteisesti ollut vankka itseluottamus. Sen on voinut havaita heidän käytöksessään, ja se leimaa myös heidän historiaansa. Selitykseksi tarjotaan useimmiten heidän saarellista asemaansa, joka on antanut briteille vahvan turvallisuuden tunteen. Viholliset ovat olleet merten takana, tai ainakin

kanaali on tarjonnut turvavyöhykkeen 'meidän' ja 'muiden' välille.

Itseluottamus ja oman erilaisuuden korostaminen on saattanut ilmetä ylemmyyden tunteena muita kohtaan. Mutta brittien kohdalla on sovittavana piirteenä heidän huumorinsa. He kertovat mielellään maanmiehestään, joka neuvottoman näköisenä pasteeraili edestakaisin Arlandan lentokentän hallissa. Kun ruotsalaiset tullivirkailijat menivät lopulta kysymään, miksi hän ei tullut passintarkastukseen, hän valitti, ettei hän tiennyt, mitä väylää hänen olisi pitänyt tulla. "Toinen väylä on 'Ruotsalaisille', toinen 'Ulkomaalaisille', ja minä kun en ole kumpaakaan, sillä minä olen englantilainen", hän selitti.

Perinne ja rouva Thatcher

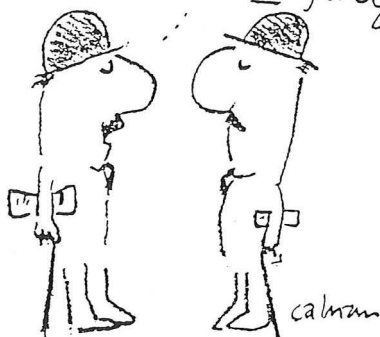
Brittiläisen politiikan niin kuin monen muunkin alan kielenkäyttöön liittyy vahva kirjallinen perinne. Tavallista brittipolitiikassa on siteerata Raamatua. Näitä sitaatteja saattaa sinkoilla kummaltakin puolen alahuonetta. Esimerkiksi sopinee muistista lainattu parlamenttikeskustelu, jossa yksi johtava konservatiivipoliitikko esitti 1960-luvulla kuolemanrangaistuksen palauttamista. Salamana singahti vastapuolelta salia: "Jonka Herra haluaa tuhota, sen hän lyö sokeudella".

"Jos te olisitte optimistisempia, tekin voisitte olla kehitysmaa."

Some surprises in the new Gallup Poll on European attitudes

*Of course - we're pleased with
ourselves - we're NOT foreign..*

"Tottakai olemme tyytyväisiä itseemme - emmehan ME ole mitään ulkomalaisia."

Shakespeare-sitaatit ovat Raamatun ohella myös käyttökelpoisia brittipolitiikassa. Kun pääministeri Margaret Thatcheriä vaadittiin muuttamaan kantansa jossain asiassa, vaatimus torjuttiin terävällä sitaatilla "The Lady is not for turning", jolla Rautarouvan linja sai myös kirjalliseen perinteeseen tukeutuvan ilmauksen.

Viime vaalien alla julkaistussa kirjassa "What Needs to Change: New Visions for Britain" Tony Blair puhui tarpeesta luoda Britanniaan "yksi kansakunta (One Nation), joka tuntee yhteenkuuluvaisuutta, jossa vallitsee vahva määrätietoisuus ja oikeudenmukaisuus ja jossa ihmisillä on velvollisuuksia sekä toisiaan että itseään kohtaan".

Tämä Blairin teesi oli ymmärrettävä vastaukseksi Thatherin lausumaan, jonka mukaan "ei ole olemassa yhteiskuntaa; on vain yksilöitä ja perheitä". Mutta samanaikaisesti Blairin kirjoitus toi perinteensä tuntevien brittien mieleen runsasta vuosisataa aikaisemmin Benjamin Disraelin teoksen, jossa tämä totesi Britanniasta löytyvän kaksi kansakuntaa, rikkaiden ja köyhien kansakunnat, jotka tuskin tunsivat toisiaan.

Margaret Thatherin käyttämä poliittinen kieli ansaitsee erityishuomiota, sillä se poikkesi merkittävästi muiden kielestä muutenkin kuin yhden käsitteen osalta. Hän mursi brittiläisessä yhteiskunnassa koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan vallinneen kon-

sensuksen, jonka keskeisiä elementtejä oli hyvinvointivaltion säilyttäminen. Thatcher ilmaisi tämän tavoitteensa mm. niin, että hän halusi "tuoda päättäväisyyttä niin lähelle kansalaista kuin mahdollista", "purkaa epäinhimillisen sosialistisen järjestelmän", "antaa valan kansalle takaisin", "antaa koulut vanhemmille takaisin" ja "palauttaa yksilön vapauden yksityisyyttäisyyden ja vapaan valinnan kautta". Hänen pääministerikauttaan tutkivat osoittavat kuitenkin, että todellisuudessa Thatcherin kautena keskushallinnon ja erityisesti kabinetin valta kasvoi, ja sen vastapainona olleiden monien kansalaisyhteiskunnan keskeisten ja hallitusvallan vastapainona toimineiden organisaatioiden ja laitosten, kuten kirkon, oikeuslaitoksen, yliopistojen ja monarkian valta ja asema heikkenivät, ammattiliittojen vallasta ja asemasta puhumattakaan.

Anthony Sampson esittää kirjassaan "The Essential Anatomy of Britain" (1992), kuinka vallan ja vaikuttavuuden kenttä on Britanniassa kaventunut tuntuvasti 30 viime vuoden aikana. Hänen mukaansa 1960-luvulla oli yleisessä keskustelussa ja ylipäänsä kansakunnan tiedotusvälineissä esiintyvien joukko paljon nykyistä värikkäämpi. Siihen kuului karaistuneen näköisiä ammattiyhdistysjohtajia, tiukka- ja suorasanaisia professoreja, omalaatuisia tiedemiehiä ja kiukkuisia kirkonjohtajia, jotka eivät epäroineet käydä

hallituksen ja poliitikkojen kimppuun, kun sellaisen asialliseksi katsoivat.

Kaikkea ei sentään brittiyleisön enemmistö rouva Thatcherinkään taholta sietänyt. Kun hän ajoi jääräpäisesti tahtonsa läpi ja Britanniaan säädettiin kaikille samansuuruinen henkivero (poll tax), se nostatti vastustusta myös hänen oman puolueensa riveissä. Vastustajansa hän pyrki vaientamaan lausumalla "Eikö jokainen hengitä suunnilleen saman verran ilmaa?" Tällainen poliittinen kieli ei kuitenkaan enää tehonnut. Konservatiivipuolueen kulis-seissa alkoi liikkua brutuksia, joiden y-ritys onnistui, ja Thatcherin pitkä pää-ministerikausi päättyi vuoden 1990 lo-pulla.

Välineen ja arkkitehtuurin vaikutus

Suuren muutoksen politiikan kieleen o-vat tuoneet uudenlaiset viestinnän väli-neet. Aiemmin politiikassa sanoja voi-tiin käyttää säästeliäämmiin, mutta ny-kyään televisio ja radio kuluttavat ne nopeasti puhki. Inflaatio syö nopeasti politiikan ja poliitikkojen kieltä, kun Britannian pääministerin samoin kuin monen muunkin valtion poliittisen joh-tajan on koetettava jatkuvasti, useam-mankin kerran päivässä televisiokame-roiden edessä saada sanottavansa tai sen puute kiteytetyksi tärkeän ja mer-kittävän tuntuiseen muotoon.

Television vaikutus koettiin Britan-niassa jo vuoden 1959 vaaleissa mer-

kittäväksi, ja vuoden 1964 vaaleissa sen vaikutus on nähty hyvinkin rat-kaisevaksi. Tuolloin työväenpuolueen Harold Wilson edusti uudentyyppistä, taloustieteen termit ja tilastot hallitse-vaa johtajaa, ja hänen julistuksensa modernin teknologian avulla toteutetta-vasta 'toisesta teollisesta vallan-kumouksesta' pyrki esittämään hänet tv-katsojille tulevaisuuden miehenä. Sitävastoin konservatiivijohtaja Sir Alec Douglas Home, joka kertoi ratko-vansa valtiontalouden ongelmia tulitik-kujen avulla, näytti kuuluvan auttamat-omasti menneeseen maailmaan.

Pikakahvin ja pikatiedottamisen aika vaatii poliitikoilta nopeita reaktioita. Sekä pääministerin että oppositiojohta-jan on kyettävä nopeasti esittämään puolueensa kanta äkistikin esille nous-seisiin asioihin. Havaintoesimerkin täs-tä tarjosi Walesin prinsessa Dianan kuolema viime syksynä. Siihen liitty-vässä tiedotuksessa pääministeri Tony Blair näytti onnistuvan erinomaisesti, kun taas uudella oppositiojohtajalla William Haguella oli suuria vaikeuk-sia. Blair lanseerasi heti käsitteen "Peoples' Princess" ja ryhtyi nopeasti neuvottelemaan kuningashuoneen, täs-sä tapauksessa prinssi Charlesin, kans-sa hautajaisjärjestelyistä. Hän ilmeises-ti vaikutti esimerkiksi siihen, että syn-tyi kompromissi eri tahojen kesken Westminster Abbeyn suurtilaisuudesta ja Spencerien perheen yksityistilaisuus-desta.

Yksi brittipolitiikan kielenkäyttöön kautta aikain vaikuttava tekijä on parlamentin rakenne. Alahuoneessa hallituksen jäsenet istuvat vastatusten aivan lähituntumassa opposition johtohahmojen kanssa. Siinä on kyettävä antamaan nopea vastaus vastapuolelta singottuun kysymykseen. Kaikkien aikojen parhaisiin sanansäilän käyttäjiin parlamentissa kuuluu Winston Churchill, jolla oli kyky lausua asiat koskettavalla ja muistettavalla tavalla, mutta myös sivaltaa vastustajaa ironian ruoskalla. Monet hänen sanonnoistaan, vaikkapa toisen maailmansodan aikana lausutut "verta, hikeä ja kyöneleitä" ovat tulleet yleiseen käyttöön. Kuinkahan moni John Majorin sanonnoista ja lauseista on mahtanut jäädä kenenkään mieleen?

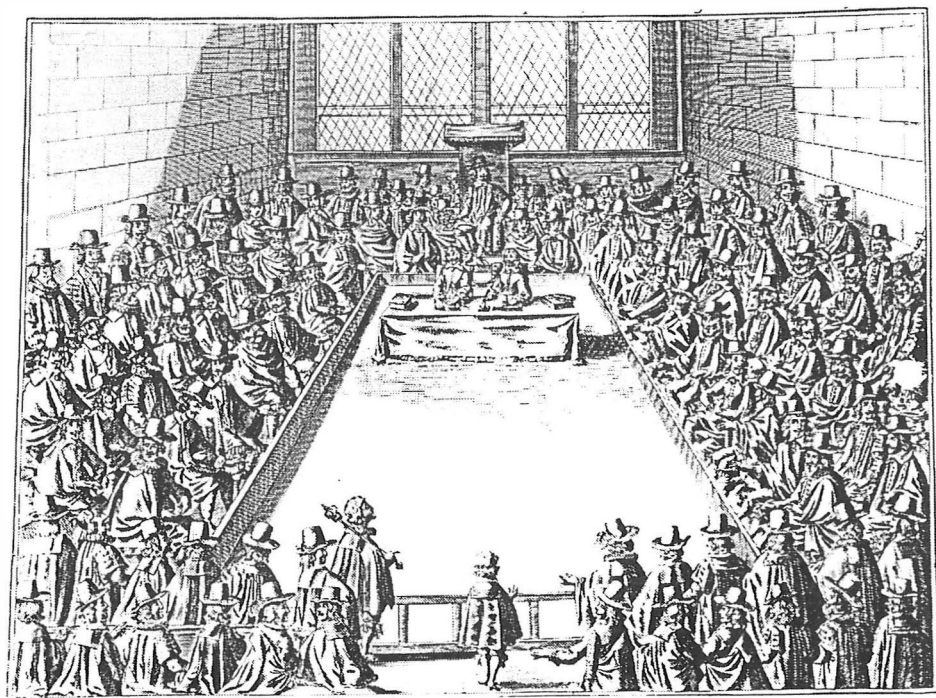
Lehdistön osuus

Politiikan kieltä muovataan merkittävästi lehdistössä. Varhemmin vaikuttivat poliittiseen kieleen voimakkaimmin brittilehdistöstä laatulehdiksi ('Qualities') mainitut. Niistä vanhin, vuonna 1785 perustettu The Times oli pitkään brittien kansallinen instituutio, joka kykeni kaatamaan ja nostamaan poliitikkoja ja hallituksia. Guardian (perustettu 1821) nousi sen haastajaksi muutettuaan toimituksensa Manchesteristä Lontooseen 1960-luvun alussa. Independent, journalistien vuonna 1986 perustaman yhtiön lehti, nousi muutamassa vuodessa niiden vahvaksi kil-

pailijaksi. Levikiltään suurin brittien laatulehdistä on Daily Telegraph, joka on vankkumaton konservatiivipuolueen kannattaja.

Laatulehtien vaikutus politiikkaan ja politiikan kieleen tuskin yltää nykypäivänä siihen, mihin seksillä ja skandaaleilla herkutteleva Sun. Näitä aiheita viljelevillä kansikuvillaan ja huippuunsa asti yksinkertaistetulla kirjallisella tyylillään se on saavuttanut levikin, joka on huomattavasti suurempi kuin kaikkien laatulehtien yhteensä. Kun Sun kerskui ratkaisseensa vuoden 1992 vaalit konservatiivien eduksi kirjoittaen "IT'S THE SUN WOT WON IT", Blair pyrki keväällä 1997 välttämään tämän tilanteen toistumisen. Sunissa pantiin merkeille käänne ja asetettiin Labourin puolelle. Blairilla oli syytä kiittää, ja sen hän tekikin välittömästi kirjoittamalla "Britannian ykköslehteen" hallituksensa ensimmäisen päivän numeroon, kuinka "miljoonat Sun-lehden lukijat ilmaisivat luottamuksensa minuun ja Uuteen Labour-puolueeseen".

Politiikan kieli on osa sitä tiedotuksen valtavirtaa, jonka huuhdeltaviksi useimmat nykymaailmassa joudumme. Siksi emme helposti havaitse tuon kielien hallitsevaa asemaa emmekä sen erikoislaatuisuutta. Siinähan ei sanoilla ole läheskään aina samoja merkityksiä kuin tavallisessa kielenkäytössä. Emmekä osaa siksi hämmästellä sen sananvalintoja. Vain katsoessamme men-

Brittiparlamentin alahuone on nykyiselläänkin hyvin samanlainen kuin tämä piirros vuodelta 1640 esittää. Kabinetin jäsenet istuvat toisella puolen etupenkissä, oppositio-
ta edustavan varjohallituksen jäseniä vastapäätä.

neiden aikojen politiikan kieltä havaitsemme siinä erikoispiirteitä, jotka kuulostavat todella tavallisesta kielenkäytöstä poikkeavilta, usein suorastaan omituisilta. Tämän saman piirteen havaitsemme niin omassa poliittisessa kielessämme kuin muidenkin maiden ja kulttuurien poliittisessa kielessä. Tässä on puhe maista, joissa vallitsee ainakin suhteellinen ilmaisunvapaus. Tietenkin oli ja on vieläkin olemassa valtioita, joiden poliittinen järjestelmä pakottaa ihmiset väistämättä käyttämään "poliittista kieltä", jolle vertakohdan tarjoaa lähinnä lasten käyttämä päinvastoinkieli.

Veijo Varpio, toimitusjohtaja

HALLIKULTTUURI - VIIHDETTÄ VAI TAIDETTA

Kulttuurihan on aika laaja käsite joka jakautuu vielä moniin laajoihin alueisiin, mutta ymmärsin kuitenkin, kun minua tähän tilaisuuteen pyydettiin, että tällä kertaa meidän ei tarvitse miettiä mitä hallikulttuuri kokonaisuudessaan on, vaan keskittyä lähinnä niihin tapahtumiin, joita suurissa halleissa Suomessa järjestetään. Lähinnähän suuret hallit Suomessa ovat urheiluhalleja ja niistäkin useimmat jääkiekko-ottelujen varten rakennettuja jäähalleja. Vasta viime vuosina on halleja suunniteltaessa ruvettu miettimään, että periaatteessa on toki parempi rakentaa todellisia monikäyttöhallia, halleja, joissa voidaan tehdä muutakin kuin vain urheilla.

Tällaisia monitoimihalleja suunniteltaessa on yhdeksi tärkeimmistä periaatteista otettu yleisön viihtyvyys. Ei enää riitä, että jäähallissa voidaan pelata jääkiekkoa ja että jalkapallohallissa voidaan pelata jalkapalloa tai järjestää sisäratakilpailuja jne. Vaan jokainen kunnansäälä haluaa, että hallissa voidaan soittaa ja laulaa, tehdä ooppera- ja teatteri-esityksiä, pitää vaikka suuria kirkkopäiviä ja ainakin pitää puoluekoukousia ja kaikkia näitä niin mukavissa ja hienoissa tiloissa, että kuulijat ja katselijat viihtyvät hallissa ja tulevat

sinne aina uudelleen. Tämä taas tarkoittaa sitä, että hallissa on kaikkialta hyvä näkyvyys, loistava äänentoisto, erinomainen esityslava, hyvä ilmastointi, erinomainen valaistus ja hyvät istuimet ym. sillä muuten ei yleisö viihdy hallissa eikä tule sinne uudelleen.

Jos nyt sitten koko ajan puhutaan yleisön viihtymisestä, niin tuntuu siltä, että kaiken mitä näissä halleissa esitetään pitäisi olla viihdettä. Vain viihdemusiikkia, vain hauskoja oopperoita, vain teatteriesityksiä, joissa saa todella nauttia.

Näin asia ei tietystikään ole, sillä onneksi yleisö viihtyy myös kun sille tarjotaan mitä korkealuokkaisinta taidetta, oli sitten kysymys musiikista, teatterista tai kuvataiteista tai vaikka tilataiteesta.

Mutta mikä on sitten korkeatasoista taidetta ja käykö niin, että kaikki korkeatasoinen taide tuhoutuu automaattisesti kun sitä yritetään esittää tällaisissa suurissa halleissa.

Jotta pääsisimme eteenpäin, pitäisi meidän selvittää mikä on yleensä taidetta. Otavan Pieni Tietosanakirja vuodelta 1959 esimerkiksi sanoo näin: TAIDE on niiden toimintojen yhteisnimitys, joilla ihminen (luova tai esittävä

taiteilija) aisteilla havaittavin keinoin (muotojen, viivojen, värien, sävelten, sanojen tai liikkeiden avulla) koettaa herättää toisissa ihmisissä saman tunnevaikutuksen, jonka jokin sisäinen tai ulkonainen havainto on hänessä itsessään synnyttänyt.

Taiteet voidaan jakaa kuva- (rakennus-, kuvanveisto- ja maalaus-taide) sana- (runous l. Kirjallisuus sekä lausuntataide), sävel- (luova ja esittävä sävel-taide, l. musiikki) sekä liike- ja ele-taiteisiin (tanssi ja pantomiimi). Eräät taiteet kuuluvat samanaikaisesti useaan ryhmään, esim. näyttämötaide, ooppera. Taidetta lähellä on taideteollisuus. Ahtaamassa merkityksessä taide on = kuvataiteet, vrt. Estetiikka.

Tällainen määritelmä on varmasti hyvä yritys saada edes jonkinlainen suppea käsite taiteesta syntymään, mutta kaikki tiedämme, että taiteeseen voidaan lukea paljon muutakin. Itsekin voin todeta, että vaikka olenkin toiminut ammatti-taiteilijana eli oopperalaulajana 26 vuotta, voin tuntea taiteellista nautintoa upeasta rangaistuspotkusta vastustajan maaliin, täydellisestä keihään kaaresta tai maratonjuoksijan ja 50 km:n hiihtäjän rytmikkäästä etenemisestä. Tämän keskustelun yhtenä alustajana minun on kuitenkin keskityttävä lähinnä niihin ei-urheilullisiin tapahtumiin, joita suurissa halleissa järjestetään.

Ensimmäiseksi tulee tietysti mieleen konsertit ja niistä juuri klassillista oh-

jelmaa sisältävät konsertit. Voidaanko tällaista tapahtumaa pitää taiteena? Jo pelkästään tämä kysymys on mielenkiintoinen, ja sellainen varsinkin minulle itselleni, sillä järjestinhän itse 1988 Pavarottin ja muutama vuosi myöhemmin Kiri Te Kanawan kaksi konserttia jäähallissa. Konsertit olivat suuria menestyksiä ja innostivat muitakin järjestämään tällaisia konsertteja. (On tietysti muistettava, että olihan jäähallissa järjestetty jo ennenkin tällaisia tapahtumia, mutta ei ehkä niin taloudellisesti onnistuneita).

Kun esittäjänä on korkean luokan orkesteri korkeatasoisen kapellimestarin johdolla ja solistit samoin loistavia, niin kyllä silloin meidän pitäisi voida puhua taiteesta. Mutta, mutta, tulevat monet sanomaan, taiteesta ei voi olla kysymys silloin, kun äänentoistossa käytetään jättimäisiä kovaäänisiä. Ennen kaikkea orkesterin ääni tuhoutuu ja sama koskee myös muita esiintyjiä. Täytyy sanoa, että miettiessäni konserttia suurhallissa ajattelen samoin. Mutta konsertin jälkeen jouduin toteamaan, että maailma onkin muuttunut täydellisesti. Nyky-yleisö tuntuukin pitävän tällaista äänentoistoa ihan mukavana ja hyväksyvän sen. Miksi näin? Ilmeisesti siksi, että varsinkin sellainen yleisö, joka ei käy kovin paljon konserteissa, on kuullut musiikkia jo parikymmentä vuotta vain kovaäänisten välityksellä joko kotonaan tai muissa tilaisuuksissa. Minusta tuntuu, että nuorempi yleisö ei muuta tunnekaan

kuin musiikkia, joka tulee korvakuulokkeiden kautta, jotka ovat nuorisolla päivät pitkät korvillaan. Ainakin tällainen yleisö voi saada hienon taidenautinnon hallikonserteista.

Musiikin alueelta voisimme vielä ottaa ooppera- ja musikaali-esitykset. Niissä molemmissa yhtyvät monet eri taiteen lajit. Musiikin lisäksi tarvitaan myös näyttämön rakentaminen, silloin tulee kysymykseen jopa rakennustaide, ja eräät muut visuaaliset elementit. Mm. Valojen suunnittelua ja toteuttamista voidaan selvästi pitää omana taiteenlajinaan samoin kuin teoksen ohjausta, vaatesuunnittelusta ja puvustamisesta puhumattakaan. Näin ollen tällaisten esitysten toteuttamista suurissa halleissa voidaan kyllä pitää taiteena ja ainakin musikaalien osalta, joissa kaikkialla muutenkin musiikki ja laulu- sekä puheäänet vahvistetaan. Oopperoiden osalta kynnyskysymykseksi tulee jälleen äänentoisto, mutta kannattaa ehkä huomata, että Kalevi Ahon Hyönteiselämää-ooppera esitettiin Kansallisoppeerassa äänentoistolaitteiden kautta. Ja kyllä monissa maailman oopperataloissa ääniä on vahvistettu jo vuosikausia.

Tanssitaide sopisi myös erinomaisesti suurhalleihin. Useimmat tanssiryhmät käyttävät nykyisin esityksissään nauhamusiikkia, joka vahvistetaan äänentoistolaitteilla. Yleisö on jo kaikkialla tottunut tähän malliin ja pystyy nauttimaan esityksistä, vaikka ns. elävä musiikki niistä puuttuukin. Taidenautin-

non saaminen tanssiesityksistä vaatii tietysti samat edellytykset kuin ooppera- ja musikaali-esitykset.

On huolehdittava, että monet esityksiä häiritsevät tekijät on voitu eliminoida. Tällaisia häiritseviä elementtejä ovat mm. pysyvät sponsoreiden mainokset, liian heikot valaistus- ja äänityslaitteet, ovien puuttumiset sisään-tuloista, metelin kuuluminen ravintoloista ym. Tanssiesityksiä on myös melko vaikea seurata tällaisten suurhallien ylimmiltä penkkiriveiltä, joten lipunmyynti on suunniteltava tanssiesitysten tarkoitusta vastaavaksi.

Tässä yhteydessä kannattaa huomioida eräät viime lauantain Pavarotti-konsertista kirjoitetut arviot. Vesa Siren oli Helsingin Sanomissa sitä mieltä, että tapahtuma meni viihteen puolelle ennen kaikkea huonon äänentoiston vuoksi. Juhapekka Tukiainen kirjoittaa Ilta-Sanomissa konsertista seuraavaa: ”Tällaisissa megahintaisissa megatäh-tien konserteissa täytyy pitää mielessä, että kyseessä ei ole taidenautinto, vaan julkiksen ympärille rakennettu ja äveriäille ihmisille tarkoitettu sosiaalinen tapahtuma. Laulu tulee kaupan päälle”. Molemmat arviot ovat mielestäni melko oikeita. Sain Pavarottin pääagentilta kutsuvierasliput ja näin ollen istuin konsertissa aivan edessä ja ainakin siinä tuntui äänentoisto hyvinkin epäonistuneelta. Kun oma yhtiömme polo-ARTico Oy järjesti keväällä samalla areenalla ”Kolmen Basson Konsertin”, tuli äänentoistosta ainoastaan yksi vali-

tus. Kyseinen henkilö valitti sitä, että ei ollut kuullut laulajien ääniä stereona vaan ainoastaan yhdestä kovaaäänisestä. Itse pidimme konserttiämme lähinnä viihdekonsertteja, mutta ei mistään ulkoisista syistä johtuen, vaan konsertin ohjelmasta johtuen, joka sisälsi erittäin paljon viihdemusiikkia.

Yhtenä taiteen lajina on myös kuvataide, joka voidaan siis jakaa em. taide-määritelmän mukaan rakennus-, kuvanveisto- ja maalaustaiteeseen. Voidaan todeta, että myös tällainen suuri halli voi jo sinänsä olla rakennustaiteellisesti merkittävä ja antaa jo sellaisenaan taidenautinnon. Vaikka näin ei olisikaan, voin kuvitella, että taiteellisesti erittäin korkeatasoisia kuvataidenäyttelyjä voitaisiin järjestää tällaisissa halleissa. Joku moderni kuvanveistonäyttely tai uutta maalaustaidetta esittelevä näyttely sopisivat varmasti hyvin tällaiseen uuteen suurihalliin ja rakennustaidetta esittelevä näyttely ehkä vielä paremmin.

Onko sitten kaikki muu mitä suurihallissa esitetään ”viihdetä”? Tämä on erittäin laaja kysymys ja toivon, että voisimme ottaa siihen kantaa tässä keskustelussa. Omasta mielestäni kaikki muu ei välttämättä ole vain viihdetä, eivät edes rock-konsertit, jazzista puhumattakaan, ole ainakaan kokonaisuudessaan vain viihdetä. Jos ajatelimme vaikka nykyisten suurten rock-konserttien visuaalista ilmettä, niin jo pelkistä valoeffekteistä ja suuris-

ta kuvataustoista voi yleisö saada suuren taidenautinnon. Tähänhän perustuu mm. Ensi keväänä Hartwall Areenalle tuleva Aida-oopperan esitys, jossa kuullisit korvataan suurelta osin projisimalla näyttämökuva valkokankaalle.

Summa summarum: Suurihallit antavat niin monenlaisia mahdollisuuksia erilaisten tapahtumien toteuttamiseen, että niiden rakentamista eri puolille Suomea voidaan pitää hyväksyttävänä. Maailma muuttuu kovaa vauhtia ja sen mukana myös me ihmiset. Jo vuosia on ollut näkyvissä ihmisten taipumus olla mukana suur tapahtumissa, olla mukana siellä missä on paljon muitakin. NykYTEKNIikka antaa lukemattomia mahdollisuuksia toteuttaa myös taiteellisesti korkeatasoisia tapahtumia suurihalleissa. Kaikki suurihalleissa toteutettu ei siis ole vain viihdetä vaan myöskin taide, ja jopa erittäin korkeatasoinenkin taide, voi saada suurihalleissa oman mahdollisuutensa.

Jukka O. Miettinen, taiteellinen johtaja

HEI, ME VIIHDYTÄÄN!

Hallikulttuurilla ei ole taiteen kanssa mitään tekemistä.

Areenahalli on tullut jäädäkseen ja uusia halleja on luvassa. Heti jääkiekon MM-kilpailujen jälkeen Areenahallissa kuultiin Kolmea bassoa (miten omintakeista!) ja aikanaan megahallin mikrofoniin kautta laulaa itse Pavarotti. Hallikulttuuri, vai pitäisikö rehelliyyden nimessä sanoa kulttuuriksi naamioitunut viihde, on kasvava osa yleistarjontaa. Monen mielestä se vaarantaa kohtalokkaasti kunnianhimoisen ja uutta etsivän kulttuurin asemaa. Kuten tuntemani orkesterin intendentti totesi: ”Ihmisillä on vakioedellytykset kulttuurin kulutukselleen. Nyt megatapahumat nielevät niistä kasvavan osan”.

Mistä hallikulttuurissa on oikeastaan kyse? Tapahtumien voitot käärivillä järjestäjillä ja esiintyjillä lieene omat vakioselityksensä: suurtapahtumat lähentävät taiteen ja massat; ne popularisoivat ns. Korkeakulttuuria tuoden taiteelle, kuten oopperalle siten uutta yleisöä. Pötyä, sanon minä ja moni muu.

Taidemuoto, käytetään esimerkkinä vaikkapa oopperaa, irrotetaan suurhaleissa täydellisesti alkuperäisestä yhteydestään eli elävästä esityksestä, joka tulisi kuulla akustisesti oikeassa

ympäristössä. Ilmiö on luonnollinen jatke ääniteollisuuden ruokkimalle tähtikultille. Suurhallsitys on usein ikään kuin levyteollisuuden luoman megatähden suosikkinumeroiden play-back -esitys, jossa tähti kuitenkin toivottavasti itse äänitelee mikrofoniin. Yleisöhän kuulee tuloksen joka tapauksessa vain sähköisesti vahvistettuna.

Näin se, mitä hallituotannot propagoiivat, ei suinkaan lähennä uutta yleisöä varsinaiseen taiteeseen, vaan siitä editoituihin tuotteisiin: laulajien hittikokoelmiin ja pahimmillaan hirmuisiin aariasovituksiin. Ne puolestaan kuuluvat kaupallisen viihdeteollisuuden piiriin. Usein onkin kysymyksessä suoranaisten äänilevyn promootio-tempaus! Voin jo kuulla kuinka jotkut julistavat näkemyksen elitistiseksi. Väite on kuitenkin naurettava. Ei tarvitse kuin pohdita, miten esimerkiksi Areenahalli on rakennettu tai miten sen yleisöpohja rakentuu. Hallikulttuuri edustaa uuseliitismiä huikkeimmillaan. Jopa suuret hoviopperat on tällä vuosisadalla ”demokratisoitu” siten että kaikilla, joilla rahaa piisaa, on mahdollisuus ostaa lippu vaikka vanhasta kuninkaallisesta aitiosta. Sen sijaan Areenahalli, joka on rakennettu viihteestä

”demokraattisimmalle”, tervehenkiselle urheilulle, rakentuu tarkan säätyhierarkian mukaan. Yläaitiot ovat vain ja ainoastaan sponsoreiden ja heidän vieraidensa käytössä!

Paljoakaan kritiikkiä ei ole kuulunut siitä, että jättihallin rakenne on palauttanut täydellisesti vanhan säätyjaon. Tosin aateliston korvaa nykyään sponsoriylimystö, uudenlainen executive-aatelisto, jolla yleensä on vanhaa aatelistoa huomattavasti kouliintumattomampi taidemaku. Viihde se on joka jyllää, nimenomaan jos se vielä saa ylleen kulttuurin tunnusmerkit. Kaikkea vähänkin vaativaa tai etenkin uutta luovaa tulee tietenkin välttää. Kolme tenoria tai bassoa edustavat juuri sitä, mikä miellyttää ja tarjoaa kyllin ”arvokasta”, mutta aivoja rasittamatonta humua edustustilaisuuden siivittäjäksi.

Yhä useammat julkistakin tukea saavat tapahtumat kuolaavat sponsoreiden perään. Hallikulttuurissa kiteytyvät sponsorivallan traagiset seuraukset: muun muassa selkärangaton populismi. Totta on, että festivaalijohtajana itsekkin joudun etsimään sponsoritukea. Minä ja moni muu vastaavassa asemassa toimiva ehti jo optimistisesti uskoa, että huippu-urheilun väkivaltaistuminen ja lisääntyvät doping-käryt olisivat suunnanneet sponsorirahojen virtaa urheilusta kulttuurille. Mitä vielä, juuri silloin rahavirrat kanavoituivat suurhalkeihin, missä taide-esitykset toimivat

urheiluotteluiden harmittomina välinumeroina.

Seurauksena on loppumaton kehä, joka ei suinkaan palvele kulttuuria, ainaakaan mikäli kulttuuriin liitetään jotakin niin vanhahtavaa kuin esimerkiksi henkinen kasvu, uuden luominen jne. Suomeen saadaan Suuria tähtiä kun meillä on kerran Suuria halleja. Sponsorit kiinnostuvat halleista kun heidät siten yhdistetään Suuriin tähtiin; media uhraa arvokasta huomiotaan tapahtumille ovathan ne niin Suuria. Maksava yleisö uskoo että esitykset edustavat taidetta, ovathan ne niin Suuria ja kun mediakin kertoo niistä...

Ai muuten, minne ne Suuret rahat menevät. Useimmiten ulkomaille tietenkin, Suuren tähden, Suuren tuottajan ja levyfirman ei niin tyhjiin taskuihin. Ei se mitään, pääasia että viihdytään!

Mikko Telaranta, pääsihteeri

JUUTALAIS-KRISTILLISESTÄ PERINTEESTÄ ISLAMIIN

*Tämän kevään koko luentosarjan aiheena on **Rajojen ylityksiä** ja omana aiheenani siinä rajan ylitys Juutalais-kristillisestä perinteestä Islamiin.*

Kreikkalaisilla oli Ameles -joki, jonka vesi ei pysynyt missään astiassa. Nimi A-Meles tarkoittaa surutonta. Ja voihan olla, että se, mikä ei pitäydy missään, jolle kaikki astiat ovat riittämättömiä on suruton. Vaikuttaa siltä, että tässä nimessä raja ja suru liittyvät jollakin tavoin toisiinsa. Nietzsche arveli karjalaumaa katsolessaan, että eläimiä eivät vaivaa melankolia eikä elämäntuska, ne ovat jollakin tavalla kadehdittavan suruttomia ihmisen näkökulmasta, vaikka ihminen ei haluaisikaan vaihtaa osaansa eläimen osaan. Eläin elää kokonaisuutena tässä hetkessä kunnes hetki menee, eikä enää palaa. Nietzsche toteaa, että eläimet elävät epähistoriallisesti, eivätkä siksi osaa myöskään teeskennellä tai olla vilpillisiä.

Sen sijaan ihmisellä on historia ja eilinen sekä ihmetys näistä. Me kaikki synnymme tavallaan jo rakennettuun maailmaan, jonka laadusta vasta vähitellen tulemme tietoisiksi. Latinan sanonta "Ars longa vita brevis" on kattava elämän tarkoituksen vastaus: yksittäinen elämä on lyhyt, kun taas se, mi-

tä yhteisesti taidolla ja tiedolla aikojen saatossa rakennetaan on pitkä ja kestävä. Mutta olisi mahdotonta ajatella ihmistä pelkästään historiallisena olentona. Jokainen kuitenkin elää juuri omaa ainutkertaista elämäänsä, joka on arvo sinänsä. Itsensä näkeminen pelkkänä lenkinä sukupolvien saatossa olisi omalle elämälle kuristava kahle. Ihmisenä elämisessä vähintään yhtä olennaiseksi kuin historia tulee myös kyky unohtaa, sillä kyvyttömyys unohtaa halvauttaisi koko ihmisen. Tällä tavalla hahmottuu juuri ihmiselle ominainen "välitila": ihminen on ainutkertainen olento kertautuvien sukupolvien saatossa. Kristillisyydestä saamme tähän myös syvällisen symbolin - ristillä roikkuvan ihmisen. Risti itsessään ilmentää juuri samaa kaksijakoisuutta: ristin poikkipuu ilmentää horisontaalista, ajallista jatkuvuutta, in secula seculorum, kun taas sen pysty akseli ilmentää salaman kaltaista kertakaikkista hetkeä, hoc et nunc. Tässä leikkauspisteessä on kristinuskon ihminen. Näin ainakin muslimi voisi tulkita kristinuskon keskeistä symbolia.

Eräs tapa lähestyä tämäniltaista aihe-tani filosofisesti on juuri tämän ihmisen historiallisuuden ja nykyhetkessä elämisen kaksinaisuuden mietiskely. Luterilaisuudessa on puhuttu elävästä uskosta kuolettavan kirjaimen vastakohtana. Tavat, säännöt, normit ja vaikiintuneet käytännöt ja, toisaalta, rajat ja sovinnaisuudet ylittävä elämyksellisyys tässä ja nyt. Omalla vuosisadallamme nämä kysymykset ovat tulleet aivan erityisesti esille naisen aseman suhteen. Ibsenin ”Nukkekot” on eräs aiheen tematisointi, jossa maskuliininen perinteen järjestys murtuu kuohuvan kokemuksen feminiinisiin pyörteisiin. Nietzschen tavoin voisimme kutsua näitä kahta olemuspuolta apolloniseksi ja dionysiseksi pyrki-mykseksi. Apolloninen tarkoittaisi silloin tässä yhteydessä tradition mukaista järkiperaistä elämää, kun taas dionysinen tarkoittaisi entusiastista rajojen ylittämistä, tälle hetkelle antautuvaa elämistä.

Edellä mainitsemani Ameles-joki esiintyy mm Platonin Valtio-dialogin lopussa (621a) myytissä, jossa kerrotaan kuoleman jälkeisistä ihmisen vaiheista. Siinä kerrotaan, että kuoltuaan sielut tulevat tasangolle, jonka läpi virtaa tämä Ameles-joki. Sielut ovat janoisia ja tyydyttävät janonsa tämän Suruttomuus-joen vedellä. Ne, jotka juovat vain vähän eivät unohda, kun taas ne, jotka juovat runsaasti suruttomuudesta unohtavat. Nämä unohtavat sielut ovat Platonin mukaan niitä, jotka palaavat

takaisin tähän maailmaan kun taas ne sielut, jotka eivät unohda, käyvät kuolemattomuuteen ja ikuisen. Tässä Platonin myytissä korostetaan surun ja muistamisen merkitystä, joskin platoninen muisti on toki jotakin muuta kuin irrallisen tiedon muistamista. Mielenkiintoinen on myös vanha suomen kielien kytentä suruttoman ja syntisen välillä. Synnissä eläminen on piittaamattomuutta, suruttomuutta. Onko siis rajojen ylittäminen syntiä?

Koska aiheeni koskee ihmiskunnan suuria kulttuurisia perinteitä, peräti kolmea viidestä suuresta maailmanuskonnosta, on mielestäni paikallaan pohtia ensin hieman ihmisen suhdetta menneisyyteen ja nykyisyyteen, ehkä yleisemminkin aikaan.

Historiaa pidetään kreikkalaisena keksintönä. Tällä tarkoitetaan tietysti menneen ajan kuvausta menneen ajan kuvauksena. Herodotoksen kuvaukset menneistä sodista ovat historian kuvausta siten, että niissä tämän aikakauden ihminen kertoo siitä, mitä joskus aikaisemmin tapahtui. Hänen kuvauksensa intressi on tapahtumien kulun kirjaamisessa ja ymmärtämisessä.

Meille eurooppalaisille ihmisille historiallisesta kuvauksesta on tullut hyvin tärkeä elämän näkökulma, joskus jopa kaikkein tärkein siinä mielessä, että historiallisen näkökulman on ajateltu ihan oikeasti selittävän sitä, miten asiat ovat olleet ja miksi kävi niin, että nyt

olemme tulleet tähän. Tämä historiatieteitten suuri arvostus tulee ilmi ehkä parhaiten siinä, että eurooppalainen ihminen on pitkään selittänyt oman hengenelämänsäkin perusteesta, Raamattua, nimenomaan historiallisesti. On käynyt ilmi, että monet totena pitäneemme asiat kristinuskosta ovatkin epäpätöä. Historian tutkimus on paljastanut, että eräät keskeiset kristillisyyden opinkappaleet on aikanaan kirjattu ylös tiettyjen poliittisten pyrkimysten vuoksi tai että ne on joskus myöhemmin lisätty kirjoituksiin korostamaan jotakin myöhemmin tärkeäksi koettua näkökulmaa tähän perinteeseen. Historian tutkimus on selvittänyt tällaisia pyhän kirjoituksen vaiheita ja osoittanut uskonnollisessa perinteessämme yhä enemmän inhimillisiä piirteitä. Raamattu on vähin eri menettänyt arvovaltaansa pyhänä kirjana.

Historiallinen näkökulma liittyy aivan keskeisesti tiettyyn ihmiskuvaan ja tiettyyn maailmankuvaan, jossa ihmisestä on tullut kaiken mitta - vaikka tätä historiantutkimus ei myönnä. Eurooppalaiselle ihmiselle historia on tarjonnut juuri hänen perinteensä muotoutumisesta aukottoman ja johdonmukaisen ideaalikuva. Eurooppalainen historiankirjoitus on selittänyt eurooppalaisen ihmisen elämän jatkuvuutta ja tämän selittämisen aivan olennainen voima on ollut siinä uskomuksessa, että se on objektiivista, tieteellistä selittämistä. Tämä käsitys historiatieteestä juontaa viime vuosisadan eurooppalai-

seen maailmankuvaan ja sen merkittävän edustaja on Leopold Ranke.

Historian näkökulma on mahdollistanut ihmiselle aivan toisella tavalla järjen käytön. Ihmisen elämä ei näyttäydysen valossa enää kohtalon iskujen selittämättömältä sarjalta vaan pikemmin hyvinkin tarkoitushakuiselta ja usein raadolliselta valtapoliitikalta. Aivan erityisesti pyhän ja koskemattoman nimissä, mutta yleisemminkin aatteiden nimissä, on voitu ihmiskunnan historiassa ajaa mitä pöyristyttävempiä asioita, joilla ihmisiä sitten on saatettu ahdinkoon. Historian tutkimus tuo tällaisia asioita päivänvaloon ja kasvattaa siten ihmisen kriittisyyttä menneisyyteensä. Tämä käsitys on tukenut eurooppalaisen ihmisen vapautumista menneen kahleista, mutta myös vähentänyt kunnioitusta edellisiä sukupolvia kohtaan. Aasialainen ihminen ihmettelee eurooppalaisen ihmisen röyhkeyttä menneitä sukupolvia ja vanhuksia kohtaan. Eurooppalainen ihminen puolestaan kummeksuu aasialaista esi-isien kunnioittamista tai "vainajien palvontaa" - kuten sitä uskontotutkimuksessa vähättelevästi nimitetään. Eurooppalainen ihminen on edistyksellinen, ei taantumuksellinen.

Historiallinen näkökulma on ravisuttanut voimakkaasti käsityksiämme siitä, mitä perinne on ja siksi puhun tästä nyt. Kun otsikossani puhun juutalais-kristillis-islamilaisestä perinteestä on mielessäni näet aivan tietty tapa ajatel-

la sanaa perinne, joka ei suinkaan ole sama asia kuin historiallinen näkökulma. Minulle sana perinne nimenomaan tarkoittaa jotakin ei-historiallista - ehkä Elävien runoilijoiden klubin 1997 vuosikirjan esipuheen kielikuva perinteestä ”villiintyneenä puutarhana, jossa mitä tahansa saattaa työntyä esiin” kuvaa tätä hyvin. Siinä historia ei selitä mitään, eikä se, mitä joskus varsinaisesti on tapahtunut ole muun kuin korkeintaan ajanvietteen muodossa kiinnostava. Tässä tulee esille eräs olennainen rajan ylitys, vapautuminen historiatieteen rajoista. Vapautuminen siitä harhaluulosta, että viime vuosisadan tai tämän hetken historioitsijalla olisi hallussaan totuuden näköalapaikka siihen, mitä elämä on, millaista se on ollut ja millaista sen tulisi olla.

Käsitykseni perinteen ideasta on syntynyt olennaisesti Islamia koskevien opintojeni ja Islamin maailmassa elämäni ajan tuloksena. Kun siirrymme islamilaiseen maailmaan, me siirrymme oman historiaperinteemme ulkopuolelle, emmekä voi oikeastaan missään historian kohdassa hypätä suoraan o-masta perinteestämme islamin perinteeseen, sillä nämä kaksi eivät ole saman laatuista asioita. Jos meillä on kädessämme eurooppalainen historian lamppu, me emme sillä saa näkyviin Islamin tuoksua tai ääntä. Sen sijaan Islamin kautta voimme lähestyä kristinuskoa, kreikkalaisuutta ja juutalaisuutta raikkaasta näkökulmasta, joka

ei ole peri-eurooppalainen. Jacques Delorsin mukaan EU-Eurooppa on kolmen kaupungin yhteinen eetos: se on Jerusaleminen, Ateenan ja Rooman perillinen. Minä voisin tähän lisätä, että se on vain eräs näiden kolmen perillisistä.

Islamin maailmassa on eräs opetustarina traditiosta. Siinä lapsi-kalat kysyvät äiti-kalalta: äiti mitä vesi oikein on, olemme kuulleet siitä paljon puhuttavan, mutta emme ole koskaan nähneet sitä? Äiti-kala vastaa viisaasti: kerron teille mielelläni mitä vesi on, mikäli te ensin kerrotte minulle mitä muuta kuin vettä on olemassa.

Traditiossa eläminen merkitsee elämän kokonaisuudessa elämistä, jonka ulkopuolelle on ollut mahdotonta nähdä. Mutta nykyihminen ei enää elä tässä mielessä missään traditiiossa. Nyt kaikki traditiot elävät yhdessä ja joutuvat toistensa kanssa vuorovaikutukseen. Voi ehkä sanoa, että länsimainen valtavirta on jyrännyt alleen kaikki pienemmät paikalliset traditiot, mutta koskemattomana ei ole länsimainenkään perinne säilynyt. Eräs kohtalokas kolaus tästä kulttuurien kohtaamisesta on ollut historiatieteitten suhteellistuminen ja voi olla, että tämä kolaus on eurooppalaiselle ihmiselle yhtä traaginen kuin minkä tahansa pienen tradition edustajan kokemaa oman perinteensä katoaminen maailmasta. Eskimot ja intiaanit juovat ehkä itsensä hengiltä menetettyään traditionsa, mutta myös eurooppa-

lainen ihminen elää hämmennyksen tilassa, tietämättä enää varmasti mihin uskoa ja mihin luottaa. Ehkä eräs oire tästä on Fukujaman teos ”Historian loppu”, joka nimensä mukaisesti ilmentää jotakin meille eurooppalaisille ihmisille traagista. Vastaavasti muiden kulttuurien löytyminen aikanaan löytöretkien myötä edesauttoi olennaisesti ateismin leviämistä kristillisessä maailmassa.

Mielestäni tässä tulee eräs aivan keskeinen elämisen ongelma esille, ongelma, joka on aina ollut olemassa, joskin nykyaika on tehnyt sen jollakin uudella tavalla ajankohtaiseksi. Ongelma koskee ihmisen ymmärryksen astetta. Islamin maailmassa tätä ongelmaa käsiteltiin koko 1100-luku. Silloin se muotoiltiin kysymykseen ”onko oikein oppettaa kadun ihmiselle Koraanin ja uskonnon symbolista ja filosofista merkitystä?”

Ongelma koski naivia ymmärrystä ja kouliintunutta teoreettisempaa ymmärrystä. Tuohon aikaan kyse oli uskonnon kirjaimellisesta ymmärtämisestä tai sen vertauskuvallisesta ymmärtämisestä. Yksinkertainen ihminen ymmärtää uskontonsa perusasiat naiveina käskyinä ja kieltoina, mutta saattaa sen ansiosta elää hyvän ihmisen täyttä elämää. Jos häneltä viedään lapsenuskokertomalla, että uskonnon opetuksissa ei niinkään ole kyse eksakteista käsityistä ja kielloista vaan hyvinkin abstraktien periaatteiden ymmärtämis-

tä, saattaa käydä niin, että tämä ihminen menettää naivin lapsenuskonsa saamatta mitään tilalle. 1100-luvulla päädyttiin siihen ratkaisuun, että koska on mahdotonta antaa jokaiselle ihmisille niin vankkaa käsitteellisen ajattelun ja filosofian koulutusta, että hän kykenisi säilyttämään uskonsa tietämyksensä huolimatta, on parempi, ettei naivia uskoa viedä selittämällä, että uskonnossa on monia ymmärryksen tasoja. Jos jollekin uskon ydin ilmenee selkeänä käyttäytymissäännönsä, on parempi antaa hänen pitää käsityksensä kuin alkaa horjuttamaan sitä kaiken suhteellisuudella.

Nyt me olemme tulleet uudella tavalla tämän ongelman eteen sikäli, ettei meillä enää varsinaisesti ole naivia uskon sisältöä. Nyt yksinkertaisinkin ihminen osaa epäillä kylliksi ollakseen uskomatta jumalaan tai ilmoitukseen ja siten eväät hyvään ja täyteen elämään ovat vähentyneet. Tämä on traditiottomuuden huono puoli. Se johtaa helposti barbariaan, maailmaan, jossa ihminen on ihmiselle susi. Sen hyvä puoli taas on siinä, että nykyihmisen on pakko ymmärtää traditiot jollakin muulla kuin mekaanisella tasolla jos hän mieltii niistä saada hengellisen elämän rakennusaineita.

Mielestäni hyvin suuri osa ns kulttuurien törmäyksistä nykymaailmassa johtuu tästä ongelmasta. Islamin piirissä, jonka parhaiten tunnen, ongelma ilmenee helposti yksisilmäisyytenä, paluu-

na yksinkertaiseen ja ajattelemattoomaan perinteen noudattamiseen. Syntyperäinen muslimi katselee maailmaa helposti mustavalkoisin lasein ja näkee lännessä stereotyyppisen pahan ja Islamissa stereotyyppisen hyvän. Ja itse kokemuksesta tiedän, miten pitkä ja kivinen tie todellisen kulttuurien välisen ymmärryksen saavuttaminen on, mikäli sellaiseen mieltä päästä konkreettisella käsitteellisellä tasolla. Käsitteellinen ymmärtäminen on ylipitään vaikeaa ja kysyy pitkää harjaantumista. Islamin maailmassa historiallinen malliesimerkki tällaisesta ymmärtämätömyyteen perustuvasta elämänmallista on Saudi-Arabian Islam, jonka 1700-luvun lopussa syntynyt Wahhabilaisuus oli nimenomaan yksisilmäinen reaktio sen ajan rappiota (niin eurooppalaista kuin turkkilaista) vastaan.

Kulttuurien kohtaamisessa ja ylipitään elämän kulussa on mielestäni hyvä nähdä sekä myönteisiä että kielteisiä puolia. On hyvä uskoa huomiseen, eli kyetä unohtamaan menneet, mutta on myös hyvä nähdä menetetty hyvä silloin kun sellaiseen on aihetta. On hyvä nähdä, että kehitys voi aina olla sekä edistymistä että taantumista.

Goethe sanoi aikanaan, että runoilijan suuri ongelma tänä aikana, siis Goethen Weimarin aikana, on se, ettei ihmisen enää tunne ihmisyydessä niitä laatuja, joihin runous perustuu. Tämä on helppo ymmärtää jos vertaamme toisiinsa karkeaa ja hienojakoista ihmistä.

Nyanssien taju, hienostus - tässä siis aivan muuta kuin hienostelu - ovat kuuluneet kautta aikain sivistykseen ja runouteen. Sivistyshistoria on aina puhunut ihmisyyden viljelystä ja esimerkiksi minun työni Kriittisellä korkeakoululla on juuri tällä alueella. Se on toki vain eräs elämän sarka, mutta se on tärkeä elämän alue. Suomen sana sivistys viittaa jollakin tavalla sievistymiseen ja siveyteen, jotka puolestaan antavat helposti väärän kuvan sivistyksestä. Sen sijaan vaikka saksan "Bildung" viittaa esikuvallisuuteen ja tässä mielessä suuret runoilijasielut ja ihmisyyden poroporvarillisten rajojen ylittäjät ovat toimineet historian esimerkkeinä jälkipolville arjen latteutta vastaan.

Näiden runollisten sielunliikkeiden tuntemus edellyttää aina yksilön omaa ponnistelua ja paneutumista omaan hengelliseen traditioon. Se edellyttää oikeanlaista nöyryyttä - oppimishalua - viisauden edessä. Tässä mielessä puhtaasti historiallinen käsityksemme maailman edistymisestä yhä paremmaksi paikaksi on suuri harha. Sielun liikkeet ja sulokkuus eivät periydy.

Kun ihmistä ajatellaan orgaanisena olentona on tapana verrata häntä puuhun. Me puhumme sukupuusta, joka voi tarkoittaa tietyn suvun polveutumista tai yleisemmin ihmisen polveutumista, ihmiskunnan sukupuuta. Tämä vertaus puuhun tuo ilmi sen, että puulla on näkyvä ja näkymätön puoli, sillä on

juuret, vaikka emme näe niitä. Puun koko ja ulkonäkö antaa joitakin viitteitä myös puun juuristosta, mutta kaikkien puiden juuret kulkevat tutkimattomia teitään syvällä maan mullassa, humuksessa, joka on aikojen saatossa muodostunut eletystä elämästä. Ihmistä erityisesti ajateltaessa kuuluu tähän ravintorikkaaseen humukseen niin aineellinen kuin aineeton menneisyys. Me voimme esimerkiksi ajatella aineellisella tasolla syyn ja seurauksen lakia, kausaalisuutta eräänä ihmisen historian vaikuttavana tekijänä. Esimerkiksi aineelliset ilmastolliset tekijät ovat voineet vaikuttaa viljasatoon, joka puolestaan on vaikuttanut katovuosina tai lihavina vuosina niin aineelliseen kuin aineettomaan ihmiselämään.

Aivan yhtä olennainen vaikuttaja aineettomalla tasolla voi olla ihmisen motiivi, tahto, viettymys tai halu ja tarve tehdä jotakin. Kautta aikojen ihminen on jalostanut ymmärrystään näkemällä samankaltaisuuksia aineellisen ja aineettoman elämän välillä. Motivaation ymmärtäminen auttaa ymmärtämään kausaalisuutta ja kausaalisuuden ymmärtäminen auttaa ymmärtämään motivaatiota. Haluan ottaa esille tällaiset jossain määrin hankalat sanat kuin kausaalisuus ja motivaatio siksi, että kausaalisuus on historian kannalta olennainen käsite kun taas motivaatio on ihmisen hengellisen kasvun keskeinen käsite.

Historiatieteissä kausaalisuus ja motivaatio kulkevat luonnollisesti käsi kädessä. Länsimaissa maailmankuvan muutokset ja elämäнкäsityksen muutokset ovat yhä enenevässä määrin korostaneet sielullisen motivaation tulkintaa ulkoisen kausaalisuuden avulla. Kausaalisuus puolestaan on enenevässä määrin nähty mekaanisena syy-seuraus ilmiönä. Tämä on toki vain eräs juonne ihmiskuvan mekani-soitumisessa, moni muukin asia on länsimaissa vaikuttanut tähän. Mutta jos vielä ajattelen Goethen toteamusta runoilijan vaikeudesta, että emme tunne enää niitä sielullisia laatuja, joihin runous perustuu, niin näen siinä ilmauksen huolesta, joka johtuu ihmiskuvan kaventumisesta. Runollista sielunliikahdusta ei enää tunnisteta ja, ennen kaikkea, sen syy-seuraussuhde on aivan eri laatuinen kuin mekaanisessa tapahtumisessa. Näin joudumme syviin kasvatuksellisiin vaikeuksiin.

Jos vähitellen opimme kaikessa ajattelemaan vain mekaanisesti ja laskelmoiden, voi lopulta käydä, että emme enää ymmärrä elämää. Voi käydä jopa niin - kuten esimerkiksi Martin Heidegger pelkäsi - että mekaaninen ajattelu syrjäyttää kaiken muun ajattelun ja siten varsinaisen ihmisen. Voi käydä niin, että rakennamme innolla parempaa maailmaa huonomman ihmisyyden kautta!

Otan tämän syy-seuraus -kysymyksen esille yhtenä esimerkkinä siitä, miten elämän ymmärrys voi saada erilaisia suuntia. Mekaaninen syy-seuraus -ajattelu on tyypistävää niin luonnolle kuin ihmisluonnolle. Toinen kulttuuri saattaa ylläpitää monia sellaisia tapoja ja perinteitä, jotka mekaanisessa ajattelussa tulevat huvittavaan tai taikauskoiseen valoon. Kun tämä liittyy samanaikaiseen käsitykseen siitä, että mennyt maailma on uskomusten maailma ja nykymaailma tiedon maailma, niin saattaa olla, että ihmisen todellisen ja kaikinpuolisen hyvinvoinnin kannalta elämänmuoto yksipuolistuu samalla kun se järkiperaistyy.

Malliesimerkki tästä voisi olla tiedemiehen naureskeleva suhtautuminen alkuperäiskansojen kunnioittavaan suhtautumiseen ukkosta ja salamointia kohtaan. Hän tietää noiden ilmiöiden fyysikaalisen taustan, eikä tarvitse enää jumalia ilmiötä selittämään. Mutta tämä on kokonaan toinen asia kuin esimerkiksi runollinen jyrähdys tai salama ja niihin liittyvät sielulliset liikeyhdyskunnat. Näyttäisi siltä, että nykyihminen sotkee helposti keskenään asioiden selittämisen ja niiden ymmärtämisen. Juuri tämä sekaannus tuntuu olevan tieteellisen maailmankuvan ohjaava voima. Heidegger kertoo istuneensa bussissa Herakleitosia käsittelevällä kongressimatalla Kreikassa kun salama yllättäen iski rajusti ja hänellä väliä: Zeus!

Järkeistämisen kautta sivistyksen selkälaiset osa-alueet, jotka ovat palvelleet ihmisen sisäistä sielullista ja hengellistä hyvinvointia jäävät vaille huomiota. Runolliset sielunliikeyhdyskunnat ovat olennainen osa ihmisen itsetuntemuksen kehittymistä ja siten ihmisen kokonaisvaltaista terveyttä. Niiden katoaminen tunnerekisteristämme merkitsee ihmisyyden kaventumista. Se merkitsee ajattelun kaventumista, eräänlaista sairastumista.

Kun puhun traditiosta tarkoitan tiettyä ajattelun vaiheittaista kokonaisuutta ja avaruutta. Käsitykseni mukaan on niin, että hengellinen taivas on aina avoin sille, joka löytää sinne johtavan tien. Mutta eri aikakausina tuo tie voi olla hyvin erilainen, koska meistä jokainen lähtee etsimään sitä omasta ajastaan, omasta maailmastaan ja ympäristöstään. Jokainen uusi löydetty tie tulee kulkemalla kartoitetuksi ja sellaisena se tulee myös osaksi ihmisen ajatteluperinteen kokonaisuutta. Tällä tavalla hahmotettu ajattelun perinne on kyllä historiallista sikäli, että sillä on aina juurensa menneessä ajattelussa, mutta se eroaa historiasta sikäli, että nuo ajattelulliset juuret ovat kaikki suuntautuneet taivaaseen. Niiden kautta ihminen ei ole pyrkinyt jäämään aikakirjoihin kuulusuutena, vaan tulemaan ihmisenä onnelliseksi.

Aika sinänsä, ajan kulku ja sen historiallinen kirjaaminen, ei sisällä tällaista pyrkimystä. Minulle aika ylipitäen ei

abstraktina asiana ole menossa minnekään. Mekaaninen kausalisuus ei johda moraalisesta tai eettisestä parannukseen. Eettisesti maailma ei tule paremmaksi missään muualla kuin ihmisen etenemisessä omalla tiellään. Ihmisen tie on pyrkimystä kohti taivasta, ja tuon pyrkimyksen voi tavoittaa jokaisessa taivasta tavoitteleessa polun kuvauksessa. Minulle sana traditio siis tarkoittaa sellaisten pyrkimysten joukkoa, joiden päämäärä on ollut yksi: ihmisen omistautuminen elämän varsinaiselle tarkoitukselle. Nämä ovat suuria sanoja, mutta kukin voi ymmärtää elämän varsinaisella tarkoituksella mitä haluaa. Ja niin myös täytyy olla: elämän varsinaiselle tarkoitukselle omistautuminen on aina henkilökohtainen ratkaisu. Sitä ei tee mikään puolue, uskonto tai talousjärjestelmä, joskin nämä kaikki voivat tukea tällaista ratkaisua tai pyrkiä estämään sellaista.

Tämä määritelmäni sulkee tradition ulkopuolelle suuren määrän ihmiskunnan perinnettä siksi, että suinkaan kaikki ihmisen pyrkimykset eivät ole suunnallisia eivätkä tähän yhteen päämäärään suuntautuvia. Vaikka voin sanoa päämäärää lyhyesti yhdeksi, on toki kyseessä hyvin karkea yleistys. Jokainen uskonto on yksi täysi ja kokonainen ilmasto, jossa on edelleen rajaton määrä eri teitä taivaaseen. Tuo uskonto sävyttää noita teitä aivan kuten pohjoinen ilmanala sävyttää meidän suomalaisten elämää. Nyt voisi sanoa, että rajan ylitys kristinuskosta Islamiin on kuin kyl-

mästä ilmanalasta lämpimämpään siirtyminen. Raja ilmastovyöhykkeiden välillä on hyvin epätarkka, mutta lämminkin ilmanala on eri asia kuin kylmä ja kasvullisuus näissä ilmanaloissa on pakosti erilaista. Tämä pätee myös ajatusten tasolla: lämpimän ilmastoon ajatukset saavat alkunsa erilaisesta maailmasta kuin kylmän ilmanalan ajatukset. Siitä huolimatta maailma on yksi ja tälläkin hetkellä kaikki erilaiset ilmanalat ovat yhtä aikaa olemassa, vaikka me voimme tosiasiallisesti olla vain yhdessä ilmastossa kerrallaan.

Kun minä huomasin olevani muslimi, tunsin tulleen kotiin. Sellainen se tunne kaikessa lyhykäisyydessään oli. Aivan kuin minulla olisi ollut kädessäni kotioveni avain, jolla sitten avasin oven ja astuin paikkaan, joka on minulle niin tuttu ja rakas. Puheenaiheet olivat tuttuja: näillekin asioille on nimet ja sanat!

Mutta samalla tunsin jotenkin tulevani alkukotiin - mikä ikinä se sitten onkaan. Tunsin tulevani juurilleni tai ehkä niin, että ne murahtelut ja tunnot, jotka olivat saaneet minut panemaan merkillä Islamin olemassaolon, tulivat omista juuristani. Hyvin kaukaa aikojen takaa, ja kuitenkin niin vilpittömän läheltä. Se oli erinomaisen runollinen sielun loksahdus paikoilleen. En sitä ennen tiennyt sieluni olleen siiloiltaan, nyt sen sijaan huvitti, miten nurinkurisesti sitä kaikesta olikaan ajatellut, aivan ylösalaisin itse asiassa.

Sellainen rajan ylitys se mielestäni oli. Se oli kuin maanpaossa eläneen ihmisen rajanylitys, kun tämä palaa synnyinmaahansa.

Millä tavalla Islam voisi olla synnyinmaani?

Ensikosketukseni islamilaiseen maailmaan sain ylioppilasvuotenani ja silloin tämä tuttuuden ja kotiintulemisen tunne johtui paljolti siitä, että islamilaisessa maailmassa kohtaa niin paljon sellaisia tapoja, työskentelymuotoja ja käden taitoja, raaka-aineiden valmistusta ja ammattikuntia, joista siinä maailmassa, johon olin syntynyt, oli jäljellä vain mekanisoitunut ja teknistynyt muoto. Aivan kuin nykykaupunkilaiselle suomalaislapselle voi olla ihmeellistä nähdä lehmä "livenä" ja ymmärtää ehkä ensimmäisen kerran maitotölkin ja eläimen keskenäinen suhde. Samalla tavalla koin minä riemastuttavia oivalluksen hetkiä nähdessäni eri ammattikuntien "alkumuotoja". Sittemmin, kun saatoin syvemmin paneutua Islamin maailmaan, aloin nähdä myös sielullisella tasolla ihmisen hengellisyiden alkumuotoja, sitä, "mistä pienet ja suuret ihmiset on tehty". Aloin nähdä kaikkea sitä, josta oma nykymaailman perintemme vaikenee ja josta Islamin maailmassa on joskus käytetty nimitystä "Sydänten ja mielenliikkeiden tiede".

Perinteinen muslimin vastaus tähän ihmisen synnyinmaa -kokemukseen olisi

se, että meidän olemme kaikki Aatamin ja Eevan jälkeläisiä, meillä on yhteiset "esi-isä" ja "esi-äiti". Tai muslimi saattaisi puhua siitä Jumalan alkuperäisestä luonnosta (fitra), josta meidät kaikki on luotu ja josta kunkin vanhemmat sitten muovaavat meistä kristittyjä, juutalaisia, zarathustralaisia tai mitä milloinkin - kuten eräs Profeetta Muhammedin perimätieto kertoo. Tai hän voisi puhua Platonin tavoin mieleen palauttamisesta, joka koskee aikaa ennen ihmiskunnan luomista, hetkeä, jolloin Jumala toi meidät kaikki ennakkoiden Aatamista esille kuin kloonatun ihmiskukunnan ja kysyi, "Alastu bi-rabbikum", ettenkö ole Herranne. Islamin mukaan jokainen ihmiskunnan jäsen oli mukana tuossa hetkessä. Tämä hetki on islamilaisen maailman runouden suuri sielunliikahduksen hetki, kuin tuoksu paratiisista, joka valtaa runoilijan innoitukseen olemassaolemisen riemusta, elämän loppumattomasta ihmeestä. Sen perusteella saattoi Mawlana Jelal'eddin Rūmī kirjoittaa 1200-luvulla:

*Tuntee sielu, tuntee sielu
rakkaansa tuoksun tuntee sielu*

Ja jos nykyihmisen on vaikea mieltää tätä sielun mystistä tunnistamisen kykyä, voimme ajatella asian hyvin biologisestikin jonkinlaisena solumuistina. Meissä jokaisessa on kaikki elämän perusmuodot. Ihmisessä on alkeellisesta yksisoluisesta eliöstä matelijoihin, lintuihin, kaloihin ja petoeläimiin asti

kaikki. Juuri ihmisessä vasta syntyy koko tämä suunnaton elämän rikkaus siinä mielessä, että ihmisessä elämä tulee tietoiseksi itsestään ja olemassaolostaan. Meillä jokaisella on juuremme syvässä tämän maailman mullassa ja näiden juurien kieltäminen olisi yhtä virheellistä kuin korkeimpien lehvästöjen kieltäminen. Vasta meille ihmisille, toisin kuin eläimille, aukeaa olemassaolo niin, että voimme filosofin lailla jopa kysyä, miksi ylipitään mitään on, sen sijaan että mitään ei olisi (Max Scheler, *Vom Wesen der Philosophie*, 1917, kysymys, jonka Martin Heidegger on sittemmin tehnyt tunnetuksi).

Tässä yhteydessä voin ohimennen mainita erään perinteen, josta Platon puhui ja josta Islamin maailmassa esiintyy monia versioita. Tämän perinteen mukaan ihminen on puu, mutta sellainen, jonka juuret ovat taivaissa ja lehvät maassa. Tämäkin on eräs tärkeä korostus, joka tarkastelee ihmistä pikemmin hengellisenä olentona kuin biologisena. Meidän tietoisuutemme huippu, pääläki, on anatomisesti vertautunut taivaan kanteen. Spirituaalisena olentona ihminen saa ravintonsa ylhäältä ja tämän ravinnon hedelmät tippuvat maahan. Tässä ajatuksessa syy-seuraussuhde ymmärretään päin vastoin kuin yleensä ajattelussamme: siinä korkeammat elämän muodot edeltävät alempia. Ja jos tätä kautta ajattelemme edellä mainitua ”vainajien palvontaa”, tulee koko asia aivan toiseen valoon: entä jos vai-

najien palvonta tarkoittaakin korkeamman ihmisyyden tavoittelua!

Islamin suuri ja kaikenkattava teema on ”kotiinpaluu” ja ilmenevän maailman tasolla tämän symboli islamilaisessa maailmassa on Mekka. Islamia on sanottu viimeiseksi suureksi **nostalgiseksi** uskonnoksi (von Grunenburg). Kreikan sana nostalgia on mielenkiintoinen ja koska se oli aikanaan keskeneräiseksi jääneen väitöskirjani aihe, jonka kanssa vietin kymmenen suurenmoista vuotta ennen kuin tajusin, ettei näistä asioista sovi väitellä, niin ymmärtänette, että nytkin alan hehkua tullessani aivan kuin vahingossa tähän aiheeseen.

Nostalgia, koti-ikävä, kaipuu, etäälläolevan tunteminen läheisesti ja omakohdaisesti. Suomalaisessa tangossa nämä saavat räytyvän tunnelatauksen, mutta sana nostalgia tulee kreikan sanasta ”nostos”, ”neomai”, joka sananmukaisesti tarkoittaa kotiin kulkemista siinä mielessä kuin **toipilas** kulkee kohden kotia eli terveyttä. Nietzsche kutsuu upeaa Zarathustraansa, suurta julistajaa ja opettajaa Toipilaksi (der Genesende). Toipilas kääntyy kohden tervehdyttävää kotia, taudin eteneminen lakkaa ja potilaan tila kääntyy kohti sitä, mitä ihminen varsinaisesti eheänä itsenään on. Ja mitä Zarathustra sitten opettaa?

Zarathustra opettaa ”Ikuisesta paluusta”. Nietzsche kirjoittaa

Keskipäivän hetkellä, auringon noustessa zeniittiin, Zarathustra kohotti kysyvän katseensa taivaalle kuullessaan ylhäältä tulevan linnun äänen. Ja katso!

Korkealla liiteli kotka laajoissa kehissä ja siitä roikkui käärme, ei saaliina vaan ystävänä, joka oli kietoutunut kotkan kaulan ympärä.

Tässä huikeassa näyssä kuvastuu ikuisen paluun tematiikka: kotkan kehämäinen lento ja käärmeen mystinen itseään kiertävä muoto, ”aenulus aeternitatis”, iankaikkisuuden sormus, ouro-buros, maan matelija sekä taivaiden uljain kotka yhteen kietoutuneina kehällä liitäen. Kehä ilmentää syvemmän ajattelun erästä olennaista liikettä. Kotka ja käärme ovat Zarathustran eläimet, hänen, jonka ”kohtalona on opettaa ikuista paluuta” ja kertoa meille ”yli-ihmisestä”.

Ja mikä sitten on yli-ihminen? Ihminen, joka ylittää itsensä, ylittää lähtökohtansa ja toteuttaa päämääränsä, tulee siksi, mikä hän on. Zarathustra on siltä täysihmisyyteen ja tuolle sillalle hän meitä kutsuu nostalgiaan, toipilaiksi, kotiin palaajiksi.

Zarathustra ei tahdo menettää mitään ihmiskunnan menneisyydestä, vaan hän haluaa valaa kaiken muotoonsa.

Hän ei siis ole traditionsa passiivinen myötäläläjä vaan sen aktiivinen ymmärtäjä, sen sulattaja ja sen opetusten taajuja. Zarathustra on herännyt unesta.

Nostalgiaassa menneisyys antaa tuttuuden ja syvyyden, me tiedämme jollakin hyvin perustavalla tavalla täyteen, jota kaipaamme ja jonka puuttuminen saa meidät tuntemaan itsemme vaillinaisiksi ja keskeneräisiksi. Tämän nostalgian herätessä meistä ihmisistä tulee toipilaita, jotka alamme käydä kohti täysihmisyyttä, ihmisen täyttymystä, valaistumista: me avaudunme kokonaisuudelle, korkeudelle.

Tällä tavalla filosofinen ja metafysiinen ajatus siitä, että ikuisuus on hetki - Nietzscheille tämä oivallus tuli Sils-Mariassa 26. elokuuta 1881 -, että tässä hetkessä ikuinen menneisyys ja ikuinen tulevaisuus kohtaavat ja avautuvat läsnäoloon on Zarathustran suuri projekti. Siinä menneisyys ja tulevaisuus kohtaavat nykyisyydessä. Se on myös Islamin suuri sanoma kun Koraani kehottaa uskovaisia ”kaipaamalla kaipaamaan” paratiisin riemua.

Itse asiassa näin olen luonnostellut koko juutalais-kreikkalais-kristillis-läniläisen perinteen ydinajatuksen ihmisen tehtävästä siltana todellisuuteen. Ihminen on ”pontifex”, siltä tämänpuoleisesta tuonpuoleiseen, mutta tuonpuoleinen ei tarkoita haudan takaista elämää vaan ikuista paluuta nykyisyyteen, jossa ikuinen menneisyys ja iankaikkinen tulevaisuus kohtaavat kuin sormuksessa, häntäänsä syövässä käärmeessä. Tuonpuoleisuus viittaa siis pi-

kemmin jokapäiväisyyden tuolle puolen.

Juutalainen suuri opettaja Moses Maimonides sanoo, että tätä tarkoittavat viisaat kirjoitukset puhuessaan ”tuonpuoleisesta”. Ihmisen on kuljettava pitkä matka ennen kuin kaiken tämän välittömän läpi alkaa nähdä sen takana olevaa ikuista. Islamissa tätä opettaa ajatus totaalista ihmisestä (Insán ul-kámil), ihmisestä, jossa kaikki olemisen määreet toteutuvat puhtaina, kuin puhdistunut kulta. Kauko-idän perinteissä taas puhutaan vuorille menevästä oppilaasta, joka palaa härän kesyttäneenä ja valaistuneena takaisin.

Mutta voisimme mennä vielä pitemmälle, sillä itse asiassa se, mitä tässä perimmältään tarkoitetaan on sama, mitä länsimaaisessa perinteessä tarkaan ottaen on tarkoitettu ajattelulla.

Ajattelu sanan varsinaisessa mielessä on äänetöntä mietiskelyä, meditaatiota, jonka aivan olennainen perusmuoto on kehä, itseensä palaava olemus, jossa yhdistyvät aikamääreet olipa kerran, nyt on ja kerran on oleva. Ne yhdistyvät tähän hetkeen, jota perinteinen metafysiikka kutsuu ikuisuudeksi.

Islamin maailmassa kenties tunnetuin nostalgian säe on Rumin valtavan Mathnawi-runoelman ensimmäinen säepari: Beshenú az nay chún hekayat mikonad, az dzedájehá shekayat mikonad:

Kuuntele kuinka ruokohuilu kertoo tarinansa;

se valittaa jouduttuaan eroon ruovikosta

Tämä säe oli oman tutkimukseni aihe, enkä eritele sitä tässä pitemmälle. Siinä on kuitenkin ilmaistu koko ihmisen kohtalo, tie autuuteen ja riemuun. Siinä on filosofian, teologian ja taiteen ydin.

Nuori voima lehden viimeinen numero on omistettu addiktion tarkastelulle. Addiktiossahan ihminen halaa aina vain uudestaan sitä, mikä aiheuttaa hyvän olon. Ongelmaksi addiktio muodostuu yleensä siksi, että keinot, joilla hyvä olo yritetään saavuttaa ovat sellaisia, ettei niitä paljon käyttämällä enää saa sitä hyvää oloa mitä hakee.

Ihminenhan on janoava olento, jonka eräs tärkeä kasvuprosessi koskee sen selvittämistä, mitä varsinaisesti janoaa. Aikaisemmin puhuin motivaatiosta keskeisenä hengellisen kasvun tekijänä ja tässä tulemme siihen konkreettisesti: hengellinen motivaatio edellyttää oikealla tavalla sielullisesti haluttavaa ravintoa.

Nuori Voima lehden numerossa tarkastellaan koko länsimaista sivilisaatiota korvikehuumeiden läpilyönnin prosessina. Näkökulma on ainakin mielenkiintoinen jos ajattelee länsimaiden mittavaa huumeongelmaa.

Ajatuksena on se, että kun ”aidot” huumaaavat todellisuudet eivät kuuluu kulttuurin hamuamisen piiriin, tulee niiden tilalle korvikkeita. Minusta se ainakin on totta, että ekstaattinen ja entusiastinen, dionyysinen tunnerekisteri on ihmissielun ja runollisuuden aivan olennaisia puolia, joka tarvitsee johdatusta ja polttoainetta siinä kuin apolloninen maltillisuus ja selväpäisyyskin.

Ihminen janoaa nektaria, ambrosiaa. Mutta ei maailma tule toimeen ilman virtsaakaan. Olennaista on osata erottaa nämä toisistaan

sanoi eräs Islamin mystikko 700 vuotta sitten.

Eroottinen komponentti on nostalgiasa ja siihen liittyvässä ajattelussa vahva. Länsimaisessa ajattelun perinteessä tämä Erokseen haltioittava voima on elänyt Platonin Pidot -dialogin kautta. Hengellisissä pyrinnoissa pitää olla ”potkua” ja paloa ja oikein ymmärrettynä olennaisen lähentyminen on kiihottavaa. Tämä ”oikein ymmärtäminen” liittyy alussa puhumani sielullisen motivaation ymmärtämiseen. Meihin ihmisiin on istutettu erittäin vahva halu, joka saa vastasyntyneen janoamaan äitinsä rintaa. Sivistymistä voi tarkastella tämän perushalun kohdentumisenä eri ikäkausina erilaisiin asioihin. Meidän sanonta ”kyllä luonto tikanpojan puuhun ajaa” tulisi ymmärtää hyvin laajasti koko sivistyksen mottona ja motiivina: luonto on kaiken aikaa voi-

mana, sitä vain tulee välillä hieman auttaa.

Minusta tämä näkökulma kulttuuriin ja ihmiselämään on mielenkiintoinen - ehkä juuri siksi, että me elämme aikakautta, jonka on tavallaan pakko miettiä uudestaan niin monia perusasioita maailmasuhteessaan. Meillä on maailmanlaajuinen huumeongelma, jonka piirissä pyörivät rahavirrat ovat huikkeitä. Ja kun tähän lisää toisen yhtä jättä läismäisen nykyajan bisneksen, pornografian, niin ei liene liioittelua olettaa, että meillä on jonkinasteinen ongelma, joka koskee nimenomaan ihmisen viettielämää ja halua.

Jos nyt sitten minun pitäisi puhua omasta rajojen ylittämisestäni siirtymisenä luterilaisuudesta Islamiin, niin rajan ylityksen teki tavattoman helpoksi se, että omassa luterilaisessa perinteessäni en kerta kaikkiaan löytänyt tätä eroottista tai intohimoista komponenttia, en edes nimeksi. En sielun tuoksua, en kauneutta, en suloutta, en huumavaa rakkautta, en läpituokevaa ja vastustamatonta tietoa, en hehkuva kaipuuta, en intohimoa, en kristallinkirkasta sielun tilaa, en läpituokevaa tietoisuutta, en säkenöivää oivallusta, väkevästi sykkivää sydäntä, en hengen täydellisen vapaata taivasta. Ja kun kokemas-tani luterilaisuudesta puuttuivat mm nämä elementit, ei minulle oikeastaan ollut ollenkaan haikeata jättää sitä taakseni.

Koko Islam, kaikki se, mistä sen piirissä kerrotaan, mitä tehdään ja miten, liittyy ja ilmentää tällaista sisäisyyden hehkuva pyrkimystä. Meidän historian kirjoituksen kannalta monet profeetan perimätiedot ovat todella yksityiskohtaisia dokumentteja. Niissä saatetaan kertoa paitsi tilanne myös se, mitä profeetalla oli yllään, millaiset olivat hänen ilmeensä jne. Islamissa ei hyväksytä kuvallista esitystä Profeetasta, mutta jokaisella muslimilla on vankka kuva mielessään siitä, millainen hänen ulkoinen olemuksensa oli. Me mm tiedämme, että hänen kätensä olivat aina kuivat, sileät ja viileät - viimeainittu tulee ymmärtää nimenomaan kuumassa ilmanalassa kerrottuna yksityiskohtana. Ts hänen kosketuksensa oli hyvin miellyttävä.

Jos ajattelemme länsimaista historiaa, niin me emme tiedä mitään kenenkään 600-luvulla eläneen ihmisen käsien laadusta - ja miksi tietäisimmekään. Mutta mitkään näistä yksityiskohdista eivät ole tarkoitettu historiallisiksi dokumenteiksi, niitä kerrotaan, jotta ne herättäisivät kuulijan. Kaikessa uskonnollisuudessa sekä taiteissa on aina ymmärretty Mimesiksen periaate: eläytyminen ja mukanaolo, matkiminen ovat olennaisia keinoja tavoittaa jokin sisäinen tila. Islamissa Profeetta Muhammedin ”säteilevä kauneus”, hänen ”jalo ja luja olemuksensa” ilmentävät sisäisyyden sellaisia laatuja, jotka ovat edelleen haluttavia ja hurmaavia: ne motivoivat ihmistä enempään, ne kantavat hyvään.

Kaikista Islamin suosituksista voimilaisimmin kotiinpaluuseen ja kaipauksen täyttymykseen liittyvä rituaali on pyhiinvaellus. Sitä ymmärtääkseen on ensin ajateltava Mekkaa.

Miten eriskummallinen pyhä paikka! Keskellä tulista ja kuumaa aavikkoa seisoo suuri abstrakti kappale, kuutio, joka on vaatetettu loistavasti kirjailuilla brokaadeilla. Hulmuavat mustat helmat keskellä läpätunkevan kirkasta ja paahtavaa auringon paloa! Ja tuo musta kuutio, joka vanhassa maailmassa oli maan feminiininen symboli, on muslimille symboli ensimmäisen ihmisen Aatamin rakentamasta ja Aabrahamin jälleenrakentamasta temppelistä, jonka malli oli taivaissa. Tullessaan pyhiinvaellukselle muslimi siis saapuu ihmiskupuun alkupisteeseen. Luomisen alkuhetkiin.

Pyhiinvaelluksesta käytettävät ilmaisut puhekielessä ovat järjestäen kotiintulemisen, merkitykseen saapumisen, alkulähteelle tulemisen, ytimen tavoittamisen leimaamia.

Perinteisesti Mekkaa on verrattu maailmassa sydämeen ihmisen kehossa. Koko maailman muslimiväestö on Islamin kehon veri, joka kiertää sydämeen uudistumaan, saamaan voimaa ja synnyttämään valtavana sykkivää ja ikuisesti uudistuvaa energiaa. Islamissa sydän on enne kaikkea se rajattomuuden sykkivä elin, joka kykenee syleilemään

Jumalaa. Sydän on ymmärryksen ja viisauden kehto.

Tämä rituaali on laajuudessaan ja mitasuhteissaan täysin vertaansa vailla nykymaailmassa. Nykyisen Mekan kuution ympärille mahtuu 500 000 ihmistä! Ja jos ajattelee, että kaikkien noiden ihmisten päällimmäiset sielulliset mielikuvat liittyvät suloiseen tuoksuun - pyhiinvaeltajat tuovat aina tullessaan Mekasta tuoksua - intiimiin läsnäoloon, sydämen ja maailmankaikkeuden lävistävään akseliin, joka Mekassa leikkaa vertikaalisesti maailman horisontaalisuuden ja jonka ympäri muslimit kiertävät niin kuin enkelit kiertävät Jumalan kaikkivaltiuuden kruunua, niin on mahdollista, että joku ulkopuolinenkin ymmärtää, että kyseessä on väkivahvan energian generaattori.

Se ei ole pehmoilua eikä sosiaalista kansankotia, ei taskulämmintä hyvinvointia vaan ekstaattista, haltioitunutta ylevöitymistä ja kosmista tanssia. Täällä ei ole kyse elämää säilyttävistä arvoista vaan Elämää luovista voimista, kaiken luovuuden lähteestä, jonka rinnalla koko ihmiskunnan kulttuuriperimä, kaikki ihmisen ponnistelut viisauden rakkaudessa ovat kuin olkia ja roskaa - käyttääkseni vertausta, jota Pyhä Tuomas Akvinolainen käytti kirjulleen, koettuaan vanhuudessa autuuden elämyksen, jonka rinnalla kaikki se huikea viisaus ja työ, jonka eteen hän oli ponnistelut oli kuin "roskaa". Tämä yliveritaisuus voi kuulostaa mitä-

töivältä tai ylimieliseltä, mutta se ei ole sitä. Kulttuuri, jonka ytimessä on elävä Jumala, on kaikkine muotoineen pelkkää pitsiä tuon ytimen rinnalla, sen rinnalla kaikki ajallinen on kuin unta.

Tämä kaiken inhimillisen ylittävä näkökulma ei millään tavalla ole pelkästään Islamin näkökulma. Se on yleinen uskonnollisuuden ja hengellisyyden näkökulma, mutta Islam on vaalinut sitä pidempään kuin eurooppalainen kristinusko.

Kun itse ylitin rajan siinä rajattomassa jatkumossa, jota hyvin voi kutsua juutalais-kreikkalais-kristillis-islamilaiseksi perinteeksi, niin en mielestäni menettänyt kristinuskosta tai juutalaisuudesta mitään: Zarathustra ei halua menettää mitään ihmiskunnan perinteestä vaan valaa kaiken omaan muotoonsa.

Minulle Islam merkitsikin ensimmäisen kerran myös kristinuskon ja juutalaisuuden ymmärtämistä - ei niiden selittämistä vaan ymmärtämistä. Sen kautta minulle on tullut selväksi myös se, mistä Buddha puhui ja miksi tai mitä Vedanta opettaa. Sanalla sen myötä tulee selväksi mitä nykyaika ei opeta sekä se, mitä kaikkea en vielä voi käsittää.

ALKAVAT KURSSIT KEVÄÄLLÄ 1998

Tunteet voimavarana

Kurssilla opetellaan kuuntelemaan tunteiden viestiä, jolloin niiden torjuminen käy tarpeettomaksi ja siihen tarvittu energia vapautuu muuhun käyttöön. Tunteet tuovat tärkeän viestin tilanteesta. Ne ovat ystäviä, jotka kertovat tarpeesta muuttaa jotakin, jotta taas jaksaisi eteenpäin. 21.4., 5.5., 19.5., 2.6. klo 18.00-20.00. Kriittisellä korkeakoululla. Kouluttajana lääkäri, lastenpsykiatri, psykoterapeutti Tuulikki Saaristo. Kurssimaksu 450 mk.

Luomisen värit

Alun pimeyteen tuli valo, valon ja pimeyden kohtaamisesta syntyivät värit, luomisen sydänyönneistä maailmat ja SINÄ, ihminen. Luo oma luomiskertomuksesi maalaten. Kouluttajina taiteilija, kirjailija Nelly Jurvelius ja lausuntataiteilija, TM Aino-Kaarina Mäkisalo. Lauantai 16.5. klo 10.00 - 18.00 Mustasaarella. Kurssimaksu 350 mk (sis. tarvikkeet) + ruokailut 60 mk.

Hiljaisuuden syvä ääni -retriitti

Retriitin ohjelma muodostuu yhteisestä laulusta, rukoushetkistä, kiireettömistä aterioista ja jokaisen osallistujan omasta levon ja hiljaisuuden ajasta. 18. - 19.4. Heponiemessä. Ohjaajina Kirsti Autio ja Helena Kolkki. Kurssimaksu 690 mk.

Äänen syvän ymmärtämisen ja kokemisen kesäkurssit

Oman äänensä avulla voi saavuttaa syvemmän yhteyden kehoonsa ja tietoisuuteensa; hiljaisen ihmisäänen voima avaa mielen, rauhoittaa ja hoitaa. Peruskurssi 10. - 13.6., jatkokurssi 15. - 18.6. Viittakiven opistolla, Hauholla. Opettajana prof. Iégor Reznikoff. Kurssimaksu 980 mk + täysihoito 600 - 800 mk.